

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Martina Šafarčíková, DiS.

Problémy, které vnímají muži samoživitelé

Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. Miloslava Šotolová

2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem přitom prameny a literaturu, jež jsou uvedené v závěrečném bibliografickém seznamu zdrojů.

V Olomouci dne 1.11.2022

Martina Šafarčíková

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat vedoucí práce, paní Mgr. Miloslavě Šotolové za její obětavé a vstřícné vedení v průběhu psaní práce. Jsem vděčná za připomínky, trpělivost a zpětnou vazbu, kterou mi vždy ochotně poskytla. Poděkování také patří celé mé rodině za podporu ve studiu.

Obsah

Úvod	6
1 Rodina	7
1.1 Rodičovství	9
1.1.1 Biologické rodičovství	10
1.1.2 Sociální rodičovství	11
1.1.2.1 Primární socializace	12
1.1.2.2 Sekundární socializace	12
1.1.2.3 Terciální socializace	13
1.1.3 Právní rodičovství	13
1.2 Rodičovské role	14
2 Samoživitelství	17
3 Sociální fungování	20
3.1 Životní situace	20
3.1.1 Nepříznivá sociální situace	21
3.1.2 Problémy samoživitelství	21
3.1.2.1 Finanční oblast	23
3.1.2.2 Oblast zaměstnání	25
3.1.2.3 Oblast vztahů a emocí	26
4 Empirické šetření	27
4.1 Typ výzkumu	27

4.2	Cíl výzkumu	28
4.3	Výzkumný vzorek.....	28
4.4	Metoda sběru a vyhodnocení dat	30
4.5	Vyhodnocení výzkumných otázek.....	31
4.5.1	Vyhodnocení výzkumné otázky č. 1 a č. 2: Ve kterých oblastech života vnímají otcové samoživitelé problémy? Jaké konkrétní problémy mají v jednotlivých zjištěných oblastech?	32
4.5.1.1	Oblast zdraví	32
4.5.1.2	Oblast financí	33
4.5.1.3	Oblast zaměstnání	33
4.5.1.4	Oblast vztahů a socializace	34
4.5.1.5	Oblast volného času	35
4.5.1.6	Vyhodnocení výzkumné otázky č. 3: Jak tyto problémy prožívají?	36
4.5.1.7	Vyhodnocení výzkumné otázky č. 4: Jak může sociální práce pomoci s problémy samoživitelů?	38
4.6	Shrnutí empirické části	39
	Závěr.....	41
	Bibliografie.....	43
	Seznam příloh.....	48
	Anotace.....	49

Úvod

Bakalářská práce se zabývá **zjištěním, jaké problémy vnímají, co prožívají a jak hodnotí svoji životní situaci osamělí otcové**. Ve své absolventské práci na Vyšší odborné škole sociální Olomouc – CARITAS jsem se věnovala tomuto tématu. Absolventská práce byla především teoretická, proto má bakalářská práce bude danou tematiku rozšiřovat.

Problematika bakalářské práce je zaměřena k významnému sociálnímu subjektu a objektu, a to rodinou. Pozornost orientujeme na neúplné rodiny, ve kterých chybí jeden z rodičů. Samoživitelství je fenomén, který je starý jako lidstvo samo. Neúplné rodiny patří do kategorie zranitelných sociálních skupin, kterým je potřeba věnovat zvýšenou pozornost. Rodina s jedním rodičem je stále častějším modelem rodiny, jež se v naší společnosti vyskytuje. Oba rodiče zastávají v životě dítěte důležité role, které se navzájem doplňují. Při výběru tématu bakalářské práce jsem vycházela z problematiky, která dle mého názoru není v praxi běžnou, a tudíž jí není věnována zvláštní pozornost.

Jelikož doposud nemám zkušenost s prací v sociální sféře, jediná zkušenost se sociální prací vychází z povinné školní praxe, kde jsem se s danou cílovou skupinou setkala. Do budoucna bych se ráda věnovala právě sociální práci s rodinou, a proto sledávám sepsání této práce, a hlavně studium literatury k této problematice, pro mě vhodné. Relevance se studijním oborem je jednoznačná.

Bakalářská práce je prací empirickou. Metodu výzkumu jsem volila kvalitativní. Mým cílem je detailněji zkoumat problematiku otců samoživitelů. Pro výzkum jsem využila sběr dat tzv. polostrukturovaným rozhovorem, který jsem dále analyzovala a interpretovala.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První tři jsou teoretické. Čtvrtá kapitola je empirická. První kapitola je zaměřena na teoretické vysvětlení pojmu rodiny. Druhá kapitola se věnuje samoživitelství. Následující kapitola představuje rodinu v sociálním fungování a teoreticky vymezuje oblasti možné dysfunkce v problematice samoživitelství. Čtvrtá kapitola je kapitolou popisující metodologii výzkumu a také se zabývá analýzou jeho výsledků. Tato kapitola rovněž prezentuje zpracování, vyhodnocení dat a interpretace.

Samotné výsledky zkoumání jsou pak podrobně rozepsány v rámci jednotlivých výzkumných otázek. Jak bylo řečeno, relevance se studijním oborem je jasná, jelikož neúplné anebo nefunkční rodiny se prolínají s obsahem mnoha předmětů vyučovaných v rámci studia, ale také jsou významnou součástí náplně práce sociálních pracovníků, kteří pracují se subjektem rodiny.

1 Rodina

Rodina je základem pro formování člověka, tvoří lidský potenciál, vychovává a tvoří nové generace. Je to **základ naší společnosti, proto je žádoucí, aby rodina byla stabilní.** V Úmluvě o právech dítěte (2016, s. 2) se konkrétně píše, že „*rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti*“. Zákon č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku, § 856 uvádí, že „*povinnosti a práva rodičů spojená s osobností dítěte a povinnosti a práva osobní povahy vznikají narozením dítěte a zanikají nabytím jeho zletilosti*“. Dále zákon zmiňuje rodičovskou odpovědnost, která zahrnuje péči o dítě, jeho zdraví, vývoj – jak tělesný a citový, tak mravný a rozumový. Rodiče musí zajistit výchovu dítěte a jeho vzdělání. „*Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud*“ (Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník, § 858).

Koncepce rodinné politiky z roku 2017 definuje rodinu jako „*prostor, ve kterém dochází k formování osobnosti člověka, prostorem tvorby lidského kapitálu, výchovy a růstu budoucích generací. Jako taková je bezesporu základní nejvýznamnější jednotkou naší společnosti. Jen stabilní a prosperující rodiny jsou zárukou dobrého prostředí pro výchovu dětí, udržitelného rozvoje společnosti a její funkčnosti a soudržnosti. Úloha rodiny ve společnosti je nezastupitelná*“ (MPSV, 2017, s. 4-5).

Sobotková (2001) definuje rodinu jako skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním. Jestliže mezi členy existují intenzivní psychologické a emocionální vazby, může být použit termín „rodina“ – souvisí to se změnou a existencí různých druhů soužití, vývojem a novými formami rodin. Jde především o nesezdaný pár, či náhradní rodinu. Z toho ovšem vyplývá, že pojem rodina zahrnuje členy širší i užší, nukleární rodiny. Ovšem rodičovství je pouze vztah mezi rodiči a dítětem. Tento vztah lze pojmut z více rovin – rodičovství biologické, sociální a právní. Jedná se o spojitost vztahů mezi rodičem a dítětem.

V současnosti máme k dispozici poměrně širokou škálu forem náhradní rodinné i nerodinné péče. Matějček (2017) popisuje důležitost hloubky a délky citových vztahů v rodině. Děti v dětských domovech nemají příležitost navázat hlubší vztah s vychovatelem, protože délka pobytu dítěte v takovémto zařízení je omezena. Na rozdíl k tomu od svěření dítěte do pěstounské péče nebo výhradní péče jedné nebo více osob má dítě možnost formovat

vztahy nejen v přítomnosti, ale také budoucnosti. Dle Matějčka je právě společná budoucnost jednou z charakteristik rodinné výchovy (Matějček, 2017, s. 28-33).

Ve společnosti je úloha rodiny nezastupitelná. „*Jen stabilní a prosperující rodiny jsou zárukou dobrého prostředí pro výchovu dětí, udržitelného rozvoje společnosti a její funkčnosti a soudržnosti.*“ Pojem funkční rodina vysvětluje stav, kdy rodina plní své základní přirozené funkce – biologicko-reprodukční, socializační, sociálně-ekonomickou, regenerační a emocionálně-stabilizační. **Funkční rodina** zajišťuje dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch (Palonciová a kol., 2019, s. 9). Je proto je důležité podporovat a upevňovat rodinné vztahy tak, aby rodina byla schopna naplňovat základní rodinné funkce, ze kterých jsou nejzásadnější funkce emocionální a výchovné (Doubělčíková, 2021 [online]).

Z hlediska plnění funkcí rodiny můžeme rozlišit další typy rodin, jako je např. **problémová rodina**. V problémové rodině se vyskytují poruchy některých nebo všech funkcí rodiny. Rodina je schopna problém kompenzovat nebo je vlastními silami řešit. Tyto rodiny potřebují zvýšenou pozornost a sledování ze strany pracovníků orgánu sociálněprávní ochrany dětí. Dalším typem je **dysfunkční rodina**, ve které poruchy některých nebo všech funkcí ohrožují rodinu jako celek, ohrožují dítě i jeho vývoj. Dysfunkční rodina není schopna vlastními silami řešit své problémy, proto je potřeba opatření z okolí známé jako pojem „sanace rodiny“ (Fischer a Škoda, 2009). **Sanace rodiny** je chápána jako spolupráce odborníků ze sociálněprávní ochrany, sociálních služeb a dalších institucí s rodinou a dítětem, které je ohroženo ve svém sociálním, biologickém a psychologickém vývoji. Cílem je odvrácení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, předcházet nebo vyloučit rizika ohrožení dítěte. Sanace rodiny poskytuje rodičům posilování rodičovských dovedností a nácvik rodičovského chování. Základním principem sanace rodiny je pomoc dítěti prostřednictvím jeho rodiny. Principem není radit rodinám a přinášet řešení, ale motivovat a společně s rodinou promýšlet, co by se mělo udělat jinak (ŠANCE DĚTEM [online]). Posledním typem z pohledu funkčnosti rodiny je **rodina afunkční**. Rodina takového typu přestává plnit své základní úkoly a dítě může ohrozit v jeho existenci. V případě afunkční rodiny je jediným řešením odebrání dítěte z rodiny – sanace rodiny je v takovém případě zbytečná (Fischer a Škoda, 2009).

Novotná a Kyselá (2019) se zabývají rodinou jako společenskou skupinou, kdy zkoumají její velikost, členění, vazby a role. Dělí rodinu na **nukleární a komponovanou** (patchworkovou).

V minulosti na sebe rodina brala mnoho podob. Dnes rodinou rozumíme skupinu osob tvořící společnou domácnost, tzv. nukleární rodinu. Tato skupina se skládá ze dvou generací – rodičů a jejich vlastních, popřípadě nevlastních dětí. Nukleární rodina je malá uzavřená skupina osob, která je založena zejména citově a pudově, na společných zájmech a důvěrných osobních kontaktech (Nešpor, 2017). Dudová (2005) přidává do nukleární rodiny požadavek lásky jako svobodné volby dvou jedinců k založení rodiny a hlavním úkolem rodičů je věnovat dětem lásku a péči.

Komponované rodiny nebo také znovusložené či rekonstruované vznikly z anglického složení slova patch (záplata) a work (práce). Tyto rodiny se proto označují jako patchworkové. Takové rodiny vznikají po rozpadu těch původních, jsou tedy složeny z rodin předešlých. Děti získávají tzv. otčímy, macechy či nevlastní sourozence. Vztahy v takové rodině mohou být složité. Je potřeba rozdělit role, nastavit základní fungování a komunikaci. (Novotná, Kyselá, 2019)

Význam rodiny v naší společnosti je nepopíratelný. Je základní ekonomickou a sociální jednotkou. Jelikož základní funkcí rodiny je vychovat budoucí generace, je důležitým pojmem rodičovství. Rodičovstvím vznikají v rodině nové vztahy a životní změny. Možný (2008) to popisuje jako „nejvýznamnější přechod v rodinném cyklu“.

Další kapitola se bude zabývat právě rodičovstvím.

1.1 Rodičovství

Obecně lze označit rodičovství jako určitý **vztah mezi dítětem a rodiči**. Rodičovství představuje nejen soukromé aspekty, ale především **zasahuje do sociální, ekonomické, kulturní i politické sféry**. Podle Kuchařové a kol. (2017) by schopnost a kompetence rodičů měly vést k zabezpečení potřeb a vývojových perspektiv dětí.

Dle Matějčka (2017) potřebuje dítě dospělého vychovatele, který k němu má citový vztah. Nicméně nejde o jednostranný vztah – i rodiče mají své potřeby, a to potřebu stimulace. Dítě je zdrojem podnětů, které vyvolávají vzruchy v životě, je zdrojem zábavy i starostí. Další potřebu popsal Matějček jako potřebu učení a nabývání zkušeností. Děti v rodině představují zdroj prožitků a zkušeností, díky čemuž člověk vyspívá a zraje. Jako třetí potřebu rodičů uvádí Matějček bezpečí a jistoty. Nejen děti potřebují pocít bezpečí. Děti lásku

přijímají, ale i vracejí. Děti pro své rodiče představují „nenahraditelnou citovou pojistku pro dobu pozdního neproduktivního života rodičů“ (Matějček, 2017).

Psycholog Zdeněk Matějček rodičovství rozlišuje na biologické a psychologické, kdy poukazuje na skutečnost, že biologické rodičovství je přílišně oslavováno a svým způsobem přeceňováno, a to především pro takzvaný „hlas krve“. Kdežto nevlastní rodiče jsou negativně vnímáni jako jakési nutné zlo, jako macechy a otčímové. Přitom psychologické rodičovství, které může představovat například rodičovství adoptivní, je bezpochyby náročnější než to biologické, přirozené a vlastní. Tato náročnější cesta však přináší i pozitivní aspekty, a to kupříkladu v prohlubování vztahu zaangażovaných osob, kterým dává možnost vnitřně dozrát. To je důležitým předpokladem pro dobré rodičovství (Matějček, 1999, s. 184).

Na institut rodiny lze nazírat ve třech rovinách, a to biologické, sociální a právní, kdy každá z nich má rozdílné aspekty, na které se práce bude snažit v nadcházejících podkapitolách upozornit.

1.1.1 Biologické rodičovství

Biologické rodičovství je založeno na genetickém materiálu poskytovatele vázaném k narozenému dítěti. Rodiči jsou tedy osoby – muž a žena, mezi kterými došlo ke spojení pohlavní buňky, v důsledku čehož oplozením vniklo embryo. To se následně živé či mrtvé narodí. To znamená, že otcem je muž, jehož spermie splynuly s vajíčkem matky, čímž vzniká pokrevní pouto (Frinta, 2007, s. 163).

Biologické rodičovství je bráno z pohledu fyziologického a založeno na genetické příbuznosti. V tomto případě role otce končí při početí. V případě matky je to odlišné, jelikož dochází k biologickému spojení s plodem uvnitř těla. Biologické rodičovství u matky v tomto případě končí porodem, protože emocionální vazba a následná péče o dítě je zahrnuta do sociálního rodičovství (Jelínek, 2003).

Jelikož sociální rodičovství, jakožto role otce a matky, je pro vývoj každého jedince velmi důležité, v práci mu budeme věnovat následující podkapitolu.

1.1.2 Sociální rodičovství

Genetický materiál, který je u biologického rodičovství rozhodujícím faktorem, u rodičovství sociálního nesehrává žádnou roli. **Definice sociálního rodičovství označuje za rodiče osobu, která v životě dítěte naplňuje roli rodiče**, tedy otce či matky. Z právního hlediska je to osoba, která dle §858 zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku o nezletilé dítě pečuje, a to jak o jeho zdraví, tak o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Zároveň nezletilé dítě zastupuje a spravuje jeho jmění. Sociální rodiče výše uvedené funkce plní bez ohledu na jejich genetická či právní spojení s dítětem. V nejlepším případě je sociální rodič zároveň rodičem biologickým. Není to však podmínkou, například při osvojení nebo v situaci, kdy funkci otce plní aktuální partner/manžel matky (Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník, § 858).

Sociální rodičovství je založeno na procesu socializace. Socializaci vysvětluje Sociologická encyklopedie jako proces, ve kterém se člověk díky komunikace a interakce s ostatními učí chovat se jako člen skupiny nebo společnosti. Socializace je osvojení hodnot, norem a jednání platných v dané kultuře (Sociologická encyklopedie, 2022 [online]).

Zásadní je interakce mezi rodiči a dítětem, sociální učení, ve kterém si dítě osvojuje normy, hodnoty, sociální role, kulturní poznatky a chování. Sociální rodič o dítě pečuje, vychovává ho, tráví s ním volný čas a jejich vztah je založený na emocionálním základu, tedy na citové vazbě. Tento typ rodičovství může dítěti poskytnout i jiná osoba než biologický rodič (Bruncko, 2012).

Rodiče dětem předávají určité znalosti, dovednosti, učí je normám a rolím. Děti přebírají od rodičů vzory a kulturu společnosti nebo se učí rozlišovat, co je v životě důležité. Tomuto procesu se říká socializace. Socializace je celoživotním procesem. Podle Jandourka se socializace dělí na primární, sekundární a terciární. První dvě formy socializace jsou pro děti obzvláště důležité (Jandourek, 2008, s. 80).

V rámci sociálního rodičovství je důležitým pojmem právě socializace, která je procesem, jenž nás učí chovat se způsobem, který schvaluje naše společnost. Socializace má zásadní vliv na chování jedince nebo jeho jednání. Primárně socializace probíhá hlavně v rodině, ale vliv na nás mají i přátelé, spolužáci nebo kolegové v práci. Následující podkapitoly jsou proto věnovány rozdělení socializace, skupinám, které nás ovlivňují i tomu, jak na nás působí.

1.1.2.1 Primární socializace

V rámci rodinné výchovy dochází k sociálnímu učení – osvojení základních návyků nebo zásad slušného chování. Primární socializace začíná v okamžiku příchodu dítěte na svět, kdy se dítě poprvé setkává s rodinou a je na ní závislé (Šedřová, 2007, s. 20).

Taktéž Matějček (2017) vidí důležitost v rodinném soužití, kde se prolíná soukromí. Důležitost vidí ve sdílení času a prostoru, vedení rozhovorů, společného plánování. Socializačně působí na dítě rovněž řešení různých domácích konfliktů a nedorozumění, kde jednotliví členové odhalují své přednosti a slabiny. V rodině má dítě jedinečnou příležitost vnímat vztahy také ke svému okolí.

Primární socializace v rodině pokládá základ veškeré budoucí socializace. Děti se učí kultuře, postojům, sociálním hodnotám či chování, které společnost očekává. Pro většinu lidí jsou první primární vztahy, které navazují se svými rodiči, sourozenci, prarodiči a dalšími členy rodiny. Rodina poskytuje dětem morální hodnoty, učí je rozlišovat mezi správným a nesprávným chováním (Sociology Learners [online]).

Rodina nám poskytuje první zkušenosti se socializací – z bezmocného kojence se stává člověk, který se vyzná ve způsobech či normách společnosti. Primární socializace probíhá v prvních letech života. Na primární socializaci navazuje socializace sekundární, která probíhá v průběhu celého života.

1.1.2.2 Sekundární socializace

Se sekundární socializací se člověk setkává v průběhu celého života a probíhá mimo domov. Sekundární socializace se odehrává především v období dospívání v menších sociálních skupinách, především prostřednictvím institucí, jako např. vzdělávání, kroužky nebo vrstevnické skupiny. Dítě se v rámci sekundární socializace učí toleranci k ostatním, spolupráci ve skupině. Na rozdíl od socializace primární, kterou dítě přebírá prostřednictvím rodiny už od raného dětství, se sekundární socializací se jedinec setká v pozdějších letech mezi svými vrstevníky, ve škole či v zaměstnání. Díky tomu si člověk osvojí společenské hodnoty a získá vlastní sebepojetí (Jandourek, 2008, s. 80-82).

Nezbytnost sekundární socializace spočívá v tom, že člověk začíná poznávat svět mimo jeho primární kontakty. Učí nás, jak komunikovat s lidmi, se kterými si nejsme citově

blízcí. Sekundární socializaci zažíváme v případě, kdy poznáváme neznámá prostředí a přizpůsobujeme se jim.

1.1.2.3 Terciální socializace

Tento typ socializace probíhá po celý život člověka. Jedinec se učí zvládat nové požadavky, například při změně zaměstnání nebo zvládnání nově nastalé společenské situace. Příkladem může být radikální změna politického systému, plošná nezaměstnanost či ekonomická krize (Jandourek, 2008, s. 82).

Terciální socializace označuje adaptaci člověka na nové životní okolnosti. Těmito okolnostmi může být nová profese nebo to, že člověk se stane rodičem a musí zajistit péči o dítě. Tímto se opět dostáváme k pojetí rodičovství.

Níže uvedené řádky budou popisovat, jak je rodičovství zákonně vykládáno.

1.1.3 Právní rodičovství

Rodičem dítěte je dle zákona osoba, kterou takto zákon označuje. V České republice je dle § 775 zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku matkou vždy žena, která dítě porodila, kdy otec bývá určen na základě vyvratitelných zákonných domněnek uplatňovaných ve stanoveném pořadí stejnojmenného zákona. Právní rodičovství vychází z právního řádu, kdy upravuje práva a povinnosti rodičů ve chvíli, až rodičovství nebude řádně naplňovat společensky uznané normy.

Podobně to vnímá docentka Konečná, která postavila rodičovství na dvou pilířích – na genetických vazbách a na právních aktech. Do právního pilíře zahrnuje rovinu psychosociální. Dle Konečné oba pilíře obvykle splývají, ale stále častěji se setkáváme se situací, kdy se rodiče o dítě nemohou, neumějí nebo nechtějí starat. Také v moderní medicíně díky asistované reprodukci dochází k oddělení genetické a psychosociální vazby. Definice rodiče tedy není vždy jednoznačná. Setkáváme se s různými definicemi rodičovství. Dítě získává v rodině chování a kulturní zvyklosti, které jsou ve společnosti uznávané jako přijatelné. Rodiče předávají dětem názorné modely chování, které vyplývají z jejich rodičovských rolí (Konečná, 2012).

Zákon České republiky upravuje právní normu v zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tento zákon se zabývá zejména ochranou dětí a zaopatřením nezletilých, ochranou práva dětí na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranou zájmů dítěte a působí na funkce rodiny. Popřípadě zabezpečí náhradní rodinné prostředí pro dítě, které nemůže být vychovááno ve vlastní rodině. Důležitý je § 6, který vymezuje ohrožení dětí. Jde zejména o děti, kterým zemřeli rodiče nebo u kterých rodiče neplní svou rodičovskou odpovědnost, o děti, které opakovaně páchají přestupky, o děti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví nebo svobodu aj. (Zákon č. 359, § 6).

Kapitola o rodičovství několikrát zmiňuje, že v rodině jsou důležité role, které má každý jedinec skupiny. Další podkapitola se proto zabývá rodičovskými rolemi.

1.2 Rodičovské role

V absolventské práci Sóló otec v kontextu sociální práce (2020) je popsán historický vývoj rodiny, s čímž je spojen i vývoj rolí otce a matky v postavení ke svému dítěti. Rodičovství přináší velké množství změn v životě člověka, a i když rodina a rodičovské role prošly v historii velkými změnami, u většiny rodin stále platí, že se žena stará o domácnost a děti (Šafarčíková, 2020)

Maříková (2007) popisuje, že muž často vykonává v domácnosti práce, které bývají jeho koníčkem, ale nemusí je vykonávat denně tak jako žena. Maříková dále charakterizuje smíšený model péče o dítě, kde se do výchovy dítěte zapojuje otec. Oba rodiče se péčí a výchově věnují srovnatelně, přizpůsobují a dělí si péči podle svých časových možností. *„Rodina se v průběhu vývoje moderní společnosti stala institucí na jedné straně »křehčí«, méně stabilní, na straně druhé demokratičtější.“* Z toho vyplývá, že demokracie v pojetí rodiny znamená rovnost práv a povinností partnerů (Maříková, 2007).

Jana Chaloupková (2017) upozorňuje na neopomenutelnou skutečnost, že muži a ženy musí čelit rozdílným sociálním tlakům – jde o postoje ke genderovým rolím. Zamýšlí se, zda partneri preferují tradiční role mužů a žen nebo upřednostňují vzájemnou zastupitelnost. Dle Chaloupkové mají tyto preference souvislost s výší příjmu. Uvádí, že *„čím menší je rozdíl mezi příjmy obou partnerů, tím vyrovnanější je rozdělení domácí práce“* (Chaloupková, 2017).

Podle Špaňhelové (2011) dává matka dítěti především dar přijetí, což znamená nedávat dítěti limity. Musí přijmout jeho osobnost, zájmy. Další prvek, který popsala, byla láska k dítěti, která je spojena s přijetím. Matka by měla být pro dítě jistotou a ochranou. Důležitý aspekt role matky je komunikace s dítětem, jež by měla být otevřená. Matka je svému dítěti příkladem. Patrné to je už u batolete, kdy dítě opakuje po své matce styl a způsob chování.

Otec svému dítěti dává především čas, který společně prožijí. Jedná se o komunikaci, hru, učení. „*Dítě u otce vnímá jiný přístup k věcem, jinou rozhodnost, jinou oporu a podporu.*“ Otec také poskytuje ochranu. Tu však dítě nevnímá pouze jako svou ochranu, ale ochranu celé rodiny. I ze strany otce je důležitá láska a komunikace. Dítě vnímá otce, jako oporu pro svou matku (Špaňhelová, 2011).

Také kniha Rodinná terapie (2003) poukazuje na to, že muži a ženy v rodinně plní odlišné funkce, které se navzájem doplňují. Ženské role jsou spojené s emocemi. Jejich úkolem je zabezpečit každodenní péči, dávat dětem nepodmíněnou lásku a příznivé emoční klima. Naopak mužské role jsou racionální, muži by měli zabezpečit rodinu hmotně, starat se o vztah rodiny a společnosti (Gjuričová a Kubička, 2003).

Erich Fromm ve svém díle uvažuje nad rozdíly matky a otce. O mateřské lásce hovoří jako o lásce nepodmíněné. Tuto bezpodmínečnou lásku definuje jako tužbu nejen dítěte, ale každého člověka. Cit matky přirovnává k domovu. Naopak otce popisuje jako „*svět myšlení, svět lidských výrobků, zákona a pořádku, kázně, cestování a dobrodružství*“. Otec by měl být ten, kdo dítě učí a ukáže mu cestu k okolnímu světu. Otcovskou lásku popisuje jako podmíněnou, ale neméně důležitou. Dítě si přízeň otce musí získat tím, že něco udělá, nějak si ji získá. Tímto se učí potýkat se s problémem. Fromm uvádí, že se dítě díky otcovské lásce učí získat vědomí o svých schopnostech a stát se vlastní autoritou – dospělým jedincem, který se obejde bez autority otce (Fromm, 2010).

Tato tvrzení popírá Matějček (2017), který uvádí, že otec má určitou nevýhodu, protože neprožil takovou intimitu jako žena v průběhu těhotenství, neprožívá porod ani soukromost kojení. Avšak i když má k dítěti a vzájemné interakci delší a složitější cestu než matka, mnozí dnešní otcové „*jsou dokonalými specialisty v péči o dítě a mohou konkurovat té nejzručnější matce*“ (Matějček, 2017, s. 74).

Celá první kapitola se zabývá rodinou, rodičovstvím a rodičovskými rolami. Samoživitel v neúplné rodině na sebe přebírá více či méně roli druhého rodiče.

Samoživitelství je s pojmem rodiny v úzkém spojení. Proto další kapitola blíže představí samoživitelství z pohledu zákona či studia odborné literatury.

Shrnutí: Kapitola číslo jedna se zabývala vymezením pojmu rodina a rodičovství. Teoreticky bylo vysvětleno rodičovství biologické, sociální. Obsahem této kapitoly bylo rovněž teoretické vymezení pojmu socializace, a to ve členění na primární, sekundární a terciální. Závěr této kapitoly informuje o právním vymezení pojmu rodičovství a blíže se zabývá také rodičovskou rolí.

Následující kapitola bude blíže teoreticky specifikovat pojem samoživitelství. Tím se blíže dostáváme k problematice neúplných rodin.

2 Samoživitelství

V návaznosti na předchozí kapitolu se tato kapitola bude zabývat pojmem samoživitelství a vymezovat jej.

Kapitola samoživitelství vychází z absolventské práce, která byla věnována otčům samoživitelům v kontextu sociální práce (Šafarčíková, 2020).

Rodiče, kteří vychovávají, žijí a starají se o své děti sami bez cizí pomoci, označujeme jako „samoživitelé“. V dřívějších dobách byli takoví rodiče označováni pojmy jako například svobodná matka, osamělá matka apod. V současné době se používá genderově neutrální pojem sólorodič, či samoživitel/samoživitelka (Sobotková, 2007, s. 219).

„Převaha osamělých matek je taková, že se na tomto pozadí ojedinělé případy osamělých otců ztrácejí z odborného pohledu“ (Matějček, 2017, s. 73).

Zákon pracuje s termínem „osaměle žijící rodič“ a je uveden v §350 zákona č. 262/2006 Sb. zákoníku práce, který říká, že: *„Osamělými se rozumějí neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou.“* (Zákon č. 262/2006 Sb. Občanský zákoník, § 350). Podobně i v zákoně o sociální podpoře se „za osamělého rodiče považuje rodič, který je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s druhem“ (Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, § 7).

Další terminologie, která se používá ve spojitosti se samoživitelstvím, jsou pojmy neúplná rodina, rodiny samoživitelů, samoživitelek nebo rodiny sólorodičů. Jde o rodiny, kde vychovává nezaopatřené dítě či děti pouze jeden rodič (Paloncyová a kol., 2019, s. 9).

Literatura definuje vznik neúplných rodin **třemi hlavními příčinami, tj. úmrtím jednoho z rodičů, rozvodem či rozchodem rodičů nebo** narozením dítěte matce, která je sama, bez partnera, tzv. **mimomanželská plodnost** (Paloncyová, 2019, s. 10).

Osamělý rodič je přirozeně více zatížen výchovou dětí než rodič vychovávající děti společně s manželem/manželkou (Matoušek, Kroftová, 1998, s. 45). Řešení mnohých problémů je daleko obtížnější pro jediného vychovatele, ať už se jedná o vdovu, rozvedenou ženu, neprovdanou matku či ženu, jejíž manžel je dlouhodobě vzdálen nebo se jen o děti nestará. V podobně obtížných situacích se může ocitnout také muž – otec. Samoživitelům schází opora druhé autority. Dle Márové, Matějčka a Radvanové (1975) je nejčastější příčinou vedoucí k samoživitelství rozvodovost.

Osamělý otec, který by jen sám pečoval o dítě, je celkem vzácností. Přesto se čas od času vyskytuje. Je tedy správné pomyslet i na něj, pokud uvažujeme o neúplné rodině. Naše soudy jen výjimečně při rozvodu přidělí dítě do péče otce – věk mužů se zkracuje, přibývá vdov s dětmi, nikoli vdovců. Muž bývá také více pracovně vytižený a častěji opouští rodinu z jiných možných příčin (Matějček 2017).

Socioložka Jessica Rizk tvrdí, že se otcové zapojují do rodičovství více, než tomu bylo v minulosti, a pokud matka v rodině chybí nebo jsou muži donuceni okolnostmi, jsou schopni roli matky plně nahradit (Rizk, 2015, s. 1-2).

Kanadská socioložka Andrea Doucet ve své publikaci *Do Men Mother?* (2006) zkoumala odlišnosti mateřství a otcovství. Zjistila, že muži vykonávají své rodičovské povinnosti rozdílně než ženy, ale pokud je potřeba, jsou schopni ženu nahradit. Projevilo se to například v organizaci a plánování nebo ve vedení dítěte k zodpovědnosti, kdy muži většinou vedou děti k soběstačnosti a nezávislosti. Výzkum prokázal, že i když muži a ženy vykonávají rodičovské role rozdílně, byli muži schopni se svým způsobem s mateřskou rolí vypořádat (Doucet, 2009, s. 2-4).

Také Matějček (2017) poukazuje na to, že rodiče bez ohledu na pohlaví mají stejné vrozené instinktivní mechanismy. Popisuje, že na úsměvy a pláč dítěte reagují muži stejně jako ženy. Hovoří o tzv. biologickém zrcadlu, kdy hovoří na dítě vyšším hlasem, volí vhodný postoj, aby je dítě mohlo vnímat, lezou s dětmi po podlaze nebo dělají grimasy. „*Základní repertoár uklidňovacích a zabavovacích postojů vůči dítěti je v podstatě stejný u žen i mužů.*“ (Matějček, 2017, s. 73).

Socioložka Radka Dudová tvrdí, že „studie ukazují, že otcové jsou schopní budovat a udržovat vztahy se svými dětmi, které se velmi podobají vztahům mateřským, a dokážou s dětmi interagovat stejně jako matky. Přesto se mateřské a otcovské přístupy odlišují.“ Tento článek dále popisuje mocenské střety v rodičovství, kdy se muži po rozvodu začínají domáhat svých práv. Nedávný vývoj legislativy směřuje k vyrovnávání rodičovských práv ve prospěch mužů. Příkladem je změna mateřské dovolené na rodičovskou dovolenou. Tím pádem je míra zodpovědnosti na obou rodičích stejná (Dudová, 2006, s. 7-8).

V zahraničních zdrojích se můžeme dočíst, že osamělý rodič je ten, kdo je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený a není znovu ženatý. V čele domácnosti s jedním rodičem může stát matka, otec, prarodič, strýc nebo teta. Domácnost s jedním rodičem může být pro dítě i dospělého docela stresující (American Psychological Association [online]).

Samoživitelé jsou často znevýhodněni na trhu práce, mají často méně kariérních příležitostí. Často jsou spojováni se stigmatem příjemců sociálních dávek. Mají vysoké náklady na bydlení, protože schází druhý příjem. Samoživitelé se častěji mohou potýkat s horším zdravotním a duševním stavem. Rodiny s jedním rodičem čelí výzvám, které se vyskytují na trhu práce, problémům s dočasnou nezaměstnaností a vývojem sociální politiky, která má za cíl řešit jejich potřeby. Sociální politika by se měla zaměřit na usnadnění zaměstnanosti samoživitelů a zároveň poskytnout možnost péče o děti. Cílem je omezit konflikt mezi prací a rodinou (Nieuwenhuis, Maldonado, 2018).

„Úplnost“ rodiny sama o sobě není rozhodně žádnou zárukou štěstí a výchovného úspěchu. Znamená to jen výhodnější výchovnou situaci nebo poněkud lepší výchovné předpoklady“ (Matějček, 2017, s. 67). Výchova jen jedním rodičem nutně neznamená, že dítě bude mít větší sklony k výchovným či jiným problémům. Výchova za takových okolností může být náročnější a přináší určitá nebezpečí. Dítě pouze s jedním rodičem není v nevýhodě z pohledu vývojových podnětů. Nebezpečí může nastat v pracovním vyčerpání rodiče nebo zaujatostí jinými osobními problémy. V takovém případě může nastat situace, kdy se rodič bude méně věnovat dítěti, a tím může dojít k zanedbání. Rodič má méně příležitostí se podílet o svou práci, radosti i starosti (Matějček, 2017).

Matějček (2017) tvrdí, že pokud existují psychologická nebezpečí a úskalí, kterým jsou vystaveny osamělé matky, u samotných otců je tato míra ještě zesílena. Důvod vidí právě v nedostatku biologického soužití s dítětem, ale také v kulturní tradici společnosti, která vidí v sólu otci něco „nepřipustného“. Dále hraje roli také fakt, že muži jsou zaměřeni spíše na pracovní angažovanost, technické vědomosti a dovednosti. Citlivost, něžnost, kterou dětem přináší matka, kterou by muži jako sólo rodiče měli převzít, se hůře učí. Úplná rodina je tedy pro výchovu dítěte velkou výhodou.

Shrnutí: Tato kapitola teoreticky vymezuje problematiku otců samoživitelů. Z textu vychází, že fenomén samoživitelství je spojen s různými riziky, kterým jsou neúplné rodiny vystaveny. Pokud se samoživitelé ocitnou v tíživé sociální situaci, může to mít vliv na sociální fungování celé rodiny.

Následující kapitola pak bude věnována teoretickému vymezení sociálního fungování.

3 Sociální fungování

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, situace otců samoživitelů a nepřítomnost matky v rodině může mít vliv na fungování celé rodiny. Tento vliv obecně nazýváme sociální fungování.

V roce 1970 definovala Harriett Moulton Bartlettová (in Navrátil) pojem **sociální fungování**, který **označuje interakci mezi sociálním prostředím a lidmi, kteří v něm žijí**. Jde o schopnost řešit problémové situace, ve kterých se jednotlivec nachází. Problémy jsou vzájemně provázány, tudíž sociální fungování vychází z jedinečnosti člověka a celostního pojetí jednotlivce. **Prostředí klade na člověka požadavky a ten je nucen na ně reagovat. Problém vzniká, když lidé nejsou schopni tyto požadavky zvládnout.** „*Lidé prožívají tyto životní úkoly primárně jako tlaky ze svého sociálního prostředí. Odsud vycházejí dvě významnější myšlenky: na jedné straně lidské zvládnání a na druhé straně požadavky prostředí. Aby se tyto myšlenky mohly stát součástí jednoho celistvého konceptu, musí být vzájemně propojeny dimenzí, kterou postihuje myšlenka sociální interakce*“ (Bartlettová 1970 in Navrátil, 2007, s. 185). Sociální interakce je způsob, jakým lidé jednají s ostatními lidmi nebo jak reagují na určité situace. Jde o snahu porozumět společenskému životu. Sociální interakce je tedy základním rysem společenského života a vychází z rolí každého jedince, které ve svém postavení zastává (Nešpor, 2017)

Definice sociálního fungování lze tedy vnímat jako určitou rovnováhu mezi vzájemným působením rodiny, jejich členů a prostředím. Jestliže nám život postaví do cesty určité životní úkoly nebo okolnosti, nazýváme je životní situací. Neúplné rodiny se mohou dostat do situace, která je pro ně náročná či zátěžová. Následující řádky budou vymezovat konkrétní životní situace, do kterých se mohou dostat otcové samoživitelé. Teoreticky budou postaveny nepříznivé sociální situace a problémy samoživitelství.

3.1 Životní situace

Se sociálním fungováním je úzce spjat pojem životní situace. Ty ovšem mohou být různé – od nepříznivého zdravotního stavu přes špatné životní návyky, až po znevýhodněné prostředí. **K náročné životní situaci dochází, když jsou na jednotlivce kladeny vysoké nároky nebo pokud člověk není schopen zvládnout přílišnou zátěž** – například závažné životní události, jež člověk neočekával nebo nebyl schopen se na ně připravit a tuto situaci

vnímá jako negativní (Jedlička, 2004, s. 160-162). V této práci jde primárně o životní situaci otců samoživitelů. Řešení nepříznivé životní situace má vždy podporovat sociální začlenění a chránit před sociálním vyloučením.

3.1.1 Nepříznivá sociální situace

Nepříznivou situaci v České republice stanovuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách jako „*oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením*“ (zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, § 3).

Týž zákon popisuje sociální vyloučení. Vyloučené osoby charakterizuje jako osoby mimo běžný život společnosti s nemožností se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace. Sociální vyloučení je nedostatečná individuální nebo skupinová participace na ekonomickém životě, nedostatečný přístup ke zdrojům, nedostatečné zapojení v sociálním či politickém spektru. „*Sociálně vyloučení jsou odříznutí od institucí a služeb, sociálních sítí a vzdělávacích příležitostí. Projevem sociálního vyloučení je tedy například dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, život v prostorově vyloučených částech obcí, nízká kvalifikace, špatný zdravotní stav, rozpad rodin či ztráta sebeúcty*“ (Veselá a kol., 2009, s. 5).

Nepříznivá sociální situace neúplných rodin má řadu příčin. Následující podkapitoly se budou zabývat problémy, které jsou spojeny se samoživitelstvím.

3.1.2 Problémy samoživitelství

Problémy samoživitelství se zabývá mnoho různorodých organizací, jednou z nich je například organizace „Neviditelní“. Ta na svých webových stránkách prezentuje problémy, na které mohou rodiče samoživitelé ve své životní situaci narážet. Rodiče samoživitelé mají mnohdy v důsledku příjmu pouze z jedné výplaty až o 53.100,- Kč ročně méně než rodiče, kteří jsou na výchovu a péči o děti dva. V důsledku této skutečnosti může u samoživitelů vznikat tzv. vnitřní dluh vůči sobě, neboť tito samoživitelé mnohdy upřednostní veškeré

potřeby dítěte (i potřeby neodůvodněné – např. mít hračku, kterou nepotřebují), na úkor uspokojení vlastních potřeb. U rodičů samoživitelů mnohdy přetrvává všudypřítomný strach ve vztahu k úhradě nájmu a jiných nákladů spojených s bydlením. A současně tuto obavu doplňuje obava, zda po úhradě nájmu zbude dostatečná část finančních prostředků k zakoupení potravin. Tato skutečnost se dále může odrazit na zdraví celé rodiny, a to ať na psychické pohodě, tak na možných patologických návycích, neboť je obecně známo, že nezdravá strava je mnohdy finančně dostupnější.

V systému rodičů samoživitelů mnohdy dochází ke kumulaci problémů, jelikož jeden rodič není mnohdy schopen stihnout vše potřebné sám. To souvisí s časem samoživitelů, když mnohdy nemají ani čas navštívit lékaře, takže zanedbávají své zdraví. Nutné zákroky většího rozsahu jsou samy o sobě další „kapitolou“, kdy rodič samoživitel potřebuje zajistit hlídání po dobu zákroku, zároveň by měl mít pro toto období překonání časové pracovní neschopnosti dostatek finančních prostředků (NEVIDITELNÍ [online]).

Z výše uvedeného je patrné, že **se jednotlivé problémy vážou jeden na druhý a vzájemně se ovlivňují**. Velkou zkouškou pro samoživitele byla nedávno proběhlá pandemie koronaviru a s tím spojený lockdown, který v České republice (a nejen u nás) nastal. Samoživitelé se museli vyrovnat s nejistotou bydlení, obavou o zaměstnání či s dosud neznámou distanční výukou. Stát v této době zavedl covidové kompenzace, do nichž nezahrnul náhrady za dohody o provedení práce. Většina samoživitelů jen těžko skloubí péči o děti a zaměstnanecký poměr na plný úvazek, tudíž využívají hlavně práci na dohody (Čopjaková, 2020 [online]).

Největší ránou poslední doby byla pro samoživitelé koronakrize, což zmiňuje i výše zmíněná organizace „Neviditelní“. Kvůli koronakrizi muselo mnoho rodičů zůstat doma na ošetřovném, finanční situace rodiny se tedy zhoršila podobně jako školní návyky dětí. Rodiče pracující na základě dohody neměli nárok ani na ošetřovné (NEVIDITELNÍ [online]).

„Období koronaviru se dotklo celých 80 % dotazovaných rodičů samoživitelů. Celých 40 % z nich však přiznalo, že bez podpory a pomoci rodiny či přátel, by krizi nezvládli. O práci v období první vlny pandemie přišlo 11 % z nich“ (Vaše výživné, Průzkum: Samoživitelé v době koronavirové [online]).

V období pandemie museli samoživitelé šetřit také na potravinách. Šlo nejen o nakupování levných potravin, ale i omezení zdravých produktů, jako jsou ovoce a zelenina (Vaše výživné, Průzkum: Samoživitelé v době koronavirové [online]).

Začátkem prosince 2019 se v Číně objevil nový typ koronaviru SARS-CoV-2. Z Číny se postupně rozšířil do celého světa. Tento koronavirus způsobuje onemocnění s názvem Covid-19. Toto onemocnění se může projevovat jako běžné nachlazení, je provázen vysokými teplotami, kašlem nebo dýchacími obtížemi nebo se může vyvinout ve smrtící chorobu. Při běžných obtížích zůstává osoba v domácí karanténě, žádná specifická léčba není doporučena. Pouze se radí užívat podpůrnou léčbu, která zmírňuje příznaky infekce. K léčbě se používají běžně dostupné léky zmírňující kašel či teploty (Vláda České republiky [online]).

V době probíhající pandemie Covid-19 a v post-covidové situaci došlo k tendenci rezignovat na sociální opatření. Globální krize pandemie odhalila roztržitost sociální práce a sociálních služeb. Omezení výkonu sociálních služeb ve spojitosti s opatřeními proti šíření nákazy Covid-19 mělo dopad na nejohroženější skupiny, jako jsou samoživitelé nebo osoby s nízkými příjmy. Pandemie měla negativní vliv na snížení příjmů, omezení dostupnosti některých služeb, ale i na dosažitelnost sociálních služeb, na nichž jsou ohrožené skupiny závislé a které hrají důležitou roli v udržení jejich životní úrovně. Po dobu trvání pandemie přešla celá řada služeb do formy elektronických služeb nebo pomoci po telefonu. V takovém případě může být překážkou nedostatečné technické vybavení klientů, potřebující sociální službu (Brožovičová, Nečasová, 2021, s. 111-116).

Obsah bakalářské práce nyní bude vymezovat konkrétní oblasti, které mohou být problematické pro rodiny, kde otec sám pečuje o svěřené děti. Níže uvedené oblasti vychází z teoretických i praktických znalostí sociální práce s neúplnou rodinou. Následující podkapitoly se tedy budou zabývat oblastmi finanční, zaměstnanosti, vztahů a emocí.

3.1.2.1 Finanční oblast

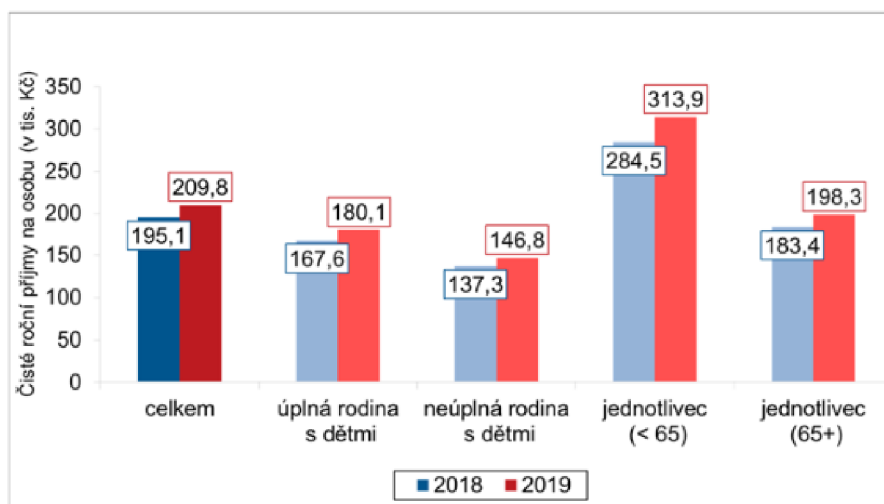
Samoživitelé jsou sociální skupinou nejohroženější chudobou nebo materiální deprivací. V předchozích kapitolách je uvedeno, že samoživitelé mají často problém se začleněním do pracovního procesu. Nastává konflikt mezi zaměstnáním a rodinou. Ať už z důvodů, že se o děti nemá kdo starat v pracovní době, nebo neochoty zaměstnavatele. Mnoho samoživitelů se potýká s diskriminací na trhu práce, s nedostatečným příjmem z práce na částečný úvazek nebo profesní segregací.

Výzkum vedený Evropským parlamentem uvádí, že v roce 2019 byla míra zaměstnaných svobodných matek 74 %. Procento pracujících samoživitelů můžu je vyšší, a to 86 %. Ovšem samoživitelé podléhají tzv. chudobě pracujících – ta souvisí s nepřiměřeně

nízkou mzdou, prací na částečný úvazek či nejistým nebo sezónním zaměstnáním. Dalším faktorem je počet výdělečných osob na počet členů domácnosti. Výzkum vedený pro Evropský parlament (2020) uvádí, že těžká materiální deprivace u samoživitelů se projevuje neschopností dovolit si čtyři nebo více z devíti položek: platit nájem, hypotéku nebo účty za energie; mít dostatečně vytápěný byt; čelit neočekávaným výdajům; mít pravidelný příjem masa či bílkovin; jet na dovolenou; mít televizi; automatickou pračku; auto; mobilní telefon (NIEUWENHUIS, 2020 [online]).

Největší výdaje samoživitelů jdou na bydlení a s tím spojené výdaje za vodné, stočné, teplo, elektřinu a paliva. Český statistický ústav uvádí, že samoživitelé utratí méně za alkoholické nápoje a cigarety v porovnání s úplnými rodinami. Výrazně méně v porovnání s úplnou rodinou utratí za dopravu, protože více využívají služby hromadné dopravy. „Prakticky jedinými položkami, v nichž samoživitelky vydávají oproti úplným rodinám ze svých peněz relativně více než úplné rodiny, je telefonování a internet“ (ČSÚ, 2015 [online]). Rodiny uvádějí, že jsou pro ně nejproblematictější výdaje spojené s volnočasovými aktivitami dětí, ať už pravidelnými, jako jsou zájmové kroužky a kurzy, nebo jednorázovými, které zahrnují např. výdaje za školu v přírodě, lyžařský výcvik, prázdninový tábor nebo soustředění (Palonciová a kol. 2019).

Český statistický úřad vytvořil graf, jenž zobrazuje čistý roční příjem na osobu ve sledovaných letech 2018 a 2019. Z grafu lze vyčíst, že se zvýšil meziroční příjem domácností. Nejvyšších příjmů dosahují domácnosti jednotlivců. Vyšší příjem mají osoby mladší 65 let. Nejnižší příjmy mají neúplné rodiny s dětmi, v nichž scházel jeden z rodičů (ČSÚ, 2020 [online]).

Graf č. 1 Čistý průměrný peněžní příjem domácnosti na osobu podle typu domácnosti, ČR, 2018–2019 (ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2020)

Výdělky samoživitelů jsou ve vyšší míře doplňovány sociálními dávkami, především ze systému státní sociální podpory. „Uplatnění nároku přitom pramení jak z vyššího počtu dětí (přídavky na děti), tak z relativně nižších příjmů ve vztahu k nutným výdajům (např. Příspěvek na bydlení).“ Sociální dávky u neúplných rodin zaujímají asi 17 % celkových peněžních příjmů (Paloncyová a kol., 2019, s. 48-49).

3.1.2.2 Oblast zaměstnání

Pro snížení či eliminaci problémů spojených s nižšími příjmy a horší zaměstnaností samoživitelů mohou zasáhnout firmy pomocí flexibilní pracovní doby, díky které jsou samoživitelé schopni pracovat z domova nebo si práci rozdělit časově tak, aby byli schopni zajistit péči o děti. Zaměstnavatelé mohou také svým zaměstnancům samoživitelům poskytnout podporu formou pracovních benefitů, ve formě hlídání dětí nebo poukazů na koníčky, které nejsou nijak převratně nákladné, ale zároveň zvýší kvalitu života tohoto zaměstnance samoživitele, v důsledku čehož může dojít také k růstu produktivity práce (NEVIDITELNÍ [online]).

Samoživitele může podpořit také stát, a to formou zřízení předškolních zařízení, kterých je nedostatek. Možnost umístit dítě do tohoto typu zařízení rodiči umožní vytvářet kapitál i jinak než pasivně ze sociálního dávkového systému, tedy nástupem do zaměstnání již v brzkém věku dítěte. Tato skutečnost může výrazně zvýšit životní úroveň rodiny. Zaměstnanci ve veřejné správě by pro tyto rodiče mohli mít v průběhu jednání více pochopení, pakliže je jim známa skutečnost, že se jedná o rodiče samoživitele. Pro tohoto rodiče může být náročné přijít včas nebo jednat v klidu (bez stresu a obavy o budoucnost). Ze strany státu je také možná podpora flexibilních pracovních úvazků, které mohou pro samoživitelé představovat možnost lepšího skloubení rolí. Relativní novinkou, která však doposud není mezi všemi samoživiteli známa, je podpora ve formě náhradního výživného, jakožto efektivní forma vymáhání výživného na dítě. Tuto eventualitu může samoživitel uplatnit v případě, kdy mu úhradou výživného povinný rodič toto výživné řádně nehradí. (NEVIDITELNÍ [online]).

Stres spojený s finančními problémy souvisí se snížením kvality rodičovských, rodinných i osobních vztahů (Čopjaková, 2020 [online]).

3.1.2.3 Oblast vztahů a emocí

Kvůli rodičovským povinnostem a zodpovědnosti, která spočívá pouze na jediné osobě, mohou samoživitelé ztratit své osobní vztahy. Samoživitelé tedy mohou postrádat jinou blízkou osobu, se kterou by mohli sdílet své starosti i radosti. Mají omezený volný čas, který by trávili se svými přáteli nebo si ho vyhradili sami pro sebe. Sólorodiče touží i po romantickém vztahu, ale potýkají se s problémem hlídání dětí, obzvlášť, pokud mají dítě ještě malé (Gray, Peter B. a kol., 2016).

Sólorodičovství může mít i emoční negativní důsledky. Svobodní rodiče často pociťují depresi, nespavost, tendence k pláči nebo nepociťují svou vlastní hodnotu. Dr. Bharat ve svém výzkumu došel ke zjištění, že u samoživitelů dochází k emoční deprivaci po ztrátě partnera. Nicméně emoční strádání není kvůli ztrátě partnera jako takového, nýbrž je to spojeno s celkovým pocitem osamělosti (Bharat [online]).

Výzkum Neúplných rodin (2019) uvádí, že většina respondentů dotázaných z řad samoživitelů po předchozích partnerských zkušenostech zcela rezignovala na naději nové úplné rodiny. Sólorodiče jsou velmi obezřetní, co se týče nových vztahů, ale zároveň by o nový vztah stáli. Za důležitý požadavek u nových partnerů považují především dobrý vztah k dětem. Za důležité navíc považují vztahy mezi sebou a partnerem, a to zejména v sexuální oblasti. Nejméně za důležitou považovali materiální situaci partnera. Z tohoto výzkumu vyplývá, že pro ženy je důležitější materiální zajištění a vztah k dětem. Naopak pro muže samoživitele je zásadnější kvalita vztahu s partnerkou (Paloncyová a kol., 2019, s. 94).

Shrnutí: Třetí kapitola obsahuje vymezení pojmu sociální fungování a více se soustřeďuje na problematiku samoživitelství. V této kapitole se práce dále zabývala životními situacemi, a to konkrétně nepříznivou životní situací otců samoživitelů, vymezila konkrétní problémy otců samoživitelů, ve kterých zmiňuje již konkrétní oblasti, ve kterých se odráží životní situace samoživitelství. Poslední podkapitoly čtenáři teoreticky vysvětlují, jaké konkrétní životní oblasti jsou zasaženy, a to v oblasti finanční, zaměstnání, vztahů a emocí. Práce se bude dále zabývat hlubším zjištěním problému v rámci těchto vymezených životních sfér.

Následující část práce se bude věnovat samotnému empirickému šetření, jeho analýze a interpretaci.

4 Empirické šetření

Metodologická část práce nejdříve stanovuje typ výzkumu. Tato kapitola dále obsahuje výzkumný cíl, dílčí cíle a výzkumné otázky. V následující kapitole je popsán výzkumný vzorek, včetně jeho výběru. Součástí práce je také etická stránka výzkumu. Dále práce popisuje sběr dat, metodu zpracování dat, limity výzkumu a vyhodnocení výzkumných otázek.

4.1 Typ výzkumu

Výzkumná část bakalářské práce je prováděna **kvalitativní metodou**, jež umožňuje lépe pochopit problematiku zkoumaného jevu v přímém kontaktu s respondentem – konkrétně formou polostrukturovaných rozhovorů orientovaných na otce samoživitele v Moravskoslezském kraji. Kvalitativní metoda je zaměřena na hloubkové porozumění problému.

Podle Dismana (2000, s. 285) je kvalitativní výzkum založen na numerickém šetření a interpretaci sociální reality. Tento typ výzkumu pracuje s údaji ve slovní podobě, proto nám pomáhá získat detailní informace o dané problematice, které by se kvantitativní metodou obtížně identifikovali. Díky této metodě je možné hlubší rozpracování zjištěných skutečností získaných od participantů a zároveň jim technika umožňuje rozvést jejich další myšlenky navazující na danou problematiku (Hendl, 2005).

Výzkumník se snaží zjistit, porozumět a správně popsat názory, pocity a zkušenosti dotazovaného. Cílem je objevení nových souvislostí, a to díky hlubokému proniknutí do konkrétního případu (Strauss, Corbinová, 1999). Hendl (2005) pak uvádí, že proces zkoumání by měl probíhat v přirozených podmínkách.

Participantů tohoto výzkumu byli seznámeni s cílem rozhovoru. Výzkumu se zúčastnili dobrovolně a bez nároku na odměnu. S formou provedení rozhovoru souhlasili, zároveň byli poučeni, že zpracování bude v souladu s ochranou osobních údajů. Participantů byli dotazováni pomocí techniky polostrukturovaného rozhovoru – tedy prostřednictvím předem připravených a pečlivě vybraných otevřených otázek.

Pořadí otázek je možné v průběhu rozhovoru měnit. Podle Hendla (2005) lze otázky během interview upravovat, pokládat doplňkové otázky nebo se ujišťovat, zda byla otázka nebo odpověď správně pochopena. Díky tomu je možné pružně reagovat a zjistit informace,

kteře jsou přínosem pro objasnění dané problematiky. Otázky musí být pro participanty srozumitelné a stanovené tak, aby vedly k cíli výzkumu.

4.2 Cíl výzkumu

Výzkumným cílem této práce bylo **zjistit, jaké problémy vnímají, co prožívají a jak hodnotí svou životní situaci osamělí otcové.**

Dílčími cíli bylo **zjistit, ve kterých oblastech života vnímají otcové samoživitelé problémy. Určit, jaké konkrétní problémy mají v jednotlivých zjištěných oblastech. Vypátrat, jak tyto problémy prožívají. Rozpoznat, jak může sociální práce pomoci samoživitelům pomocí sociální práce.**

Cílem výzkumu bylo zodpovědět hlavní výzkumnou otázku:

Jaké problémy vnímají otcové samoživitelé ve své životní situaci?

Ke zjištění hlavní výzkumné otázky sloužily dílčí výzkumné otázky:

Dílčí výzkumná otázka 1: **Ve kterých oblastech života vnímají otcové samoživitelé problémy?**

Dílčí výzkumná otázka 2: **Jaké konkrétní problémy mají v jednotlivých zjištěných oblastech?**

Dílčí výzkumná otázka 3: **Jak tyto problémy prožívají?**

Dílčí výzkumná otázka 4: **Jak může sociální práce pomoci s problémy samoživitelů?**

Práce si nekladla za úkol nalezení nové teorie, cílem bylo pouze popsat a porozumět problémům, které vnímá mužská populace samoživitelů a případně zhodnotit aktuální stav.

4.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek byl vybrán na základě metody účelového výběru, tvoří ho tedy muži z Moravskoslezského kraje, kteří mají v péči alespoň jedno dítě. Vzorek byl definován také faktem, že se muž stará sám o dítě jako samoživitel. Výběr byl také stanoven na základě ochoty a vstřícnosti odpovídat na otázky, sdělovat a znát hlouběji problematiku samoživitelství. Hlavním kritériem se stalo to, že participantem musí být muž. Dalším

významným kritériem bylo, že musel žít sám, pečovat o dítě či děti, a to jako samoživitel. Jako velmi podstatná se jevila také zkušenost se samoživitelstvím, a to ideálně v dlouhodobějším časovém úseku. Posledním kritériem představovalo bydliště, konkrétně území Moravskoslezského kraje. Prvním krokem bylo zjištění v okruhu přátel či spolupracovníků výzkumníka, zda neznají takto žijícího samoživitele. Následně byli prostředníci požádáni o dotaz, zda by byli ochotní vstoupit do výzkumu, a při kladné odpovědi došlo k předání nezbytných kontaktů.

Následně byli participanti osloveni, a to e-mailem nebo telefonicky, kde jim byly sděleny bližší informace o výzkumu, o cíli výzkumu a také o osobě tazatele. V rámci korespondence bylo ověřeno, že muži splňují vhodná kritéria pro výzkum.

Tři z oslovených mužů souhlasilo s osobním setkáním a účastí na rozhovoru. Jeden pak požadoval rozhovor uskutečnit telefonicky, odmítnul i variantu videohovoru. Další z oslovených mužů žije v partnerském svazku, a proto nesplňoval dané kritérium „samoživitel“.

Dále byli osloveni další dva muži. Ti souhlasili s účastí na rozhovorech, kdyby vznikla taková potřeba a dosavadním výběrem nedošlo k saturaci. Podle Gavory (2000, s. 64) se rozsah vzorku řídí saturací neboli nasycením. Nasycení je chápáno tak, že výběr respondentů je ukončen tehdy, pokud informace od dalších participantů nepřinášejí nové poznatky, opakují se a jsou identické.

První zkušební rozhovor byl veden s kamarádem tazatelky, aby bylo možné ověřit sestavené otázky. Téma se díky rozhovoru ukázalo jako velmi široké. Bylo také zjištěno, že zasahuje do mnoha oblastí lidského života. Došlo tedy k úpravě teoretické části práce. Byla také upravena struktura rozhovoru, a to tak, aby vyhovovala mužské populaci. Otázky byly konkretizovány, zkráceny a přesněji kladeny.

Po realizaci rozhovoru se čtyřmi participanty bylo vyhodnoceno, že již došlo k onomu „nasycení“, že se problémy opakují, jsou vysvětleny a detailně popsány. Došla jsem k závěru, že mám již dostatek informací pro splnění cíle, že mohu pracovat s dostatkem kvalitních dat a že mohu začít pracovat na analýze.

Participanti výzkumu:

Participant č. 1 – věk 43 let, v péči 2 děti (chlapec 12 let, dívka 14 let), samoživitel 4 roky;

Participant č. 2 – věk 36 let, v péči 2 děti (chlapec 5 let, dívka 8 let), samoživitel 3 roky;

Participant č. 3 – věk 45 let, v péči 2 děti (chlapec 10 let – nevlastní, dívka 8 let), samoživitel 4 roky;

Participant č. 4 – věk 38 let, v péči 1 dítě (chlapec 4 roky), samoživitel 2 roky.

Bližší informace o participantech rozhovoru jsou uvedeny v příloze č. 1.

4.4 Metoda sběru a vyhodnocení dat

Participantův zájem o výzkum, spolupráce byla příjemná a realizována v milé atmosféře. Rozhovory probíhaly v různých prostředích, ale byla stanovena tak, aby se participant cítil dobře, měl dostatečně naplněny fyzické potřeby a k dispozici časovou rezervu. Realizace rozhovorů proběhla v období od prosince 2021 do května 2022. Za účast bylo vždy poděkováno a nabídnuta možnost přečíst si práci po jejím dopsání.

Vždy byl respektován čas, který si participant určil. Předem byl nastaven čas přibližně na hodinu, ve třech případech hovor probíhal déle, v jednom případě byl hovor velmi strohý a časově kratší. Participantův byli vždy předem informováni, za jakým účelem jsou data získávána. Stejně tak obdrželi informaci, kde a za jakým účelem budou data prezentována, i to, že jejich účast je anonymní. Byla také zaručena možnost neodpovídat na citlivé nebo osobnější témata. Po celou dobu byly dodržovány etické normy, a to pro zachování důstojnosti a autonomie participanta, a kritéria v souladu s požadavky kladenými na vedení rozhovorů; tak jak uvádí Hendl (2005, s. 155-157).

Pro uchování dat byl použit záznamník mobilního telefonu. Jednou pak záznam telefonického hovoru. Rozmluvy probíhaly na neutrální půdě, v kavárně. Jeden pak na pracovišti participanta. Po udělení souhlasu byly také vyhotoveny písemné poznámky a další plánované otázky, kterými jsem doplňovala získané hlubší detaily problematiky.

Ačkoli šlo o ryze mužskou populaci, participantův jeví zájem o rozhovor a byli potěšeni, že se o tuto problematiku výzkumník zajímá. Pouze jeden z participantů pak požadoval přepis rozhovoru ke kontrole, což bylo učiněno. Participant pak ještě písemně doplnil myšlenky uvedené v rozhovoru.

Rozhovory probíhaly na základě předem připravených okruhů otázek. Díky připraveným otázkám má totiž tazatel možnost držet se daného tématu. Vzor výzkumných otázek je uveden v příloze č. 2.

Zpracování dat tohoto výzkumu proběhlo podle Hendla (2005), kdy prvním krokem bylo provést transkripci. Transkripce představuje převedení rozhovorů do písemné formy, jde tedy o doslovný přepis bez stylistické úpravy. Následně proběhla redukce dat, a to tak, aby se výzkumný materiál stal přehlednější. Vypustila se tzv. slovní vata nebo tzv. slovní paraziti. Následně došlo k vypuštění témat, která nesouvisela s výzkumem. Po takovém přepsání rozhovorů následovalo barevné označení textu, kdy byly barevně rozlišeny tematické celky zápisu. Díky tomuto označení je pak snazší se v textu orientovat a vyhodnocovat následnou analýzu.

K analýze dat se používá **kódování**. Kódem je určité slovo, zkratka nebo krátká fráze, která nejvíce vystihuje konkrétní tematický okruh. Dalším krokem bylo **rozdělení kódů do kategorií**. Kategorie vznikají na základě shlukování obsahově příbuzných kódů. Kategorizace pak vedla ke zpracování závěrů a shrnutí. Seznam kategorií a subkategorií je uveden v Příloze č. 3.

Limitem výzkumu může být malý počet participantů, který je dán faktem, že větší procento dětí je svěřeno do péče matky. Avšak také tím, že oslovení otcové samoživitelé již pobývali a žili s novou partnerkou nebo nebyli proaktivně nastaveni zúčastnit se výzkumu. Dalším limitem může být věk, zkušenost a osobnost participanta. Hlavním limitem se mohla jevit doba, po kterou participant pečuje o dítě. Limitní také mohlo být sociální postavení a finanční zabezpečení participantů. Jako hlavní limit jsem vnímala spolupráci a sdílnost mužské populace, která se vyjadřuje velmi stroze, nemá potřebu detailnější analýzy, emočních projevů či sdílení. Limitem může být také obava se svěřit nebo obava ze ztráty soukromí. Jako limit jsem také vnímala to, že participantů budou vést rozhovor se ženou, což může být vnímáno jako nemilé.

4.5 Vyhodnocení výzkumných otázek

V rozhovorech s participanty bylo zjištěno, že všichni mají zkušenosti se samoživitelstvím. Dále bylo vypátráno, že všichni participantů celodenně pečují minimálně o jedno svěřené dítě, že disponují letitými zkušenostmi a žijí v Moravskoslezském kraji. Přitom ať už odborně nebo laicky mohou hovořit o problematice samoživitelství. Pomocí

metody otevřeného kódování bylo sestaveno několik základních kategorií. **Kategorie** byly vázány převážně na oblasti problémů otců samoživitelů: **zdraví, finance, zaměstnání, vztahy, socializace a volnočasové aktivity**. Další dotazování pak vedlo k zjištění konkrétních souvislostí a dat odpovídajících na výzkumné otázky.

4.5.1 Vyhodnocení výzkumné otázky č. 1 a č. 2: Ve kterých oblastech života vnímají otcové samoživitelé problémy? Jaké konkrétní problémy mají v jednotlivých zjištěných oblastech?

Jelikož výzkumné otázky č. 1 a č. 2 na sebe úzce navazují, v analýze výzkumu bude práce zároveň zmiňovat oblasti problémů otců samoživitelů a zároveň i konkrétní problémy, které do těchto oblastí spadají.

Výzkum zjistil, že existuje mnoho oblastí, ve kterých má samoživitelství u mužů zásadní dopad. Dotazovaní muži i v souladu s teoretickou částí práce uvedli tyto jednotlivé **oblasti: zdraví, finance, zaměstnání, vztahy, socializace a volnočasové aktivity**. Nyní se práce bude zabývat jednotlivými oblastmi, ze kterých byly některé rozděleny do podoblastí a subkategorií.

Oblast zdraví byla rozdělena na **fyzické, psychické a intimní zdraví**. **Oblast financí** je v práci členěna na finance **zajišťující bydlení a materiální zabezpečení rodiny**. Další členění se vyskytuje v **oblasti vztahů a socializace**, která je detailněji členěna na **vztah k rodinným příslušníkům, přátelům a vztahům k dětem**. Zbývající oblasti zůstaly bez dalšího členění. Viz příloha č. 3.

4.5.1.1 Oblast zdraví

Participant č. 1 uvedl, že po zdravotní stránce se vliv samoživitelství ukázal jako negativní. „Dost jsem přibral... zadýchávám se, nemám tak dobrou kondičku. Zdravotní stav měl u mě dopad i na psychiku.“ Oproti tomu participant č. 2 zmínil ryze pozitivní dopad na zdraví „... přestal jsem kouřit.“ Čtyři participanté výzkumu se shodli, že zásadní vliv samoživitelství se odrazil na jejich psychickém zdraví. „... změnil se mi životní hodnoty, priority... musel jsem se naučit komunikovat s dětmi... stejně jsem na to v závěru zůstal sám.“ (Participant č. 1) Tento participant také uvádí, že je stále doma, což je pro něj zatěžující. Pociťoval úzkost, naštvání „... musel jsem vyhledat psychologa, za což jsem

se styděl... bylo to někdy na bednu“ (Participant č. 1). Participanti č. 2 a č. 3 se shodují, že dané období bylo velmi těžké, že museli vyhledat odbornou pomoc, že se cítili izolováni, zoufalí. Participant č. 4 svou situaci hodnotil „... byl jsem z toho úplně na prášky“.

Participant se ale shodují, že po stabilizaci situace našli i pozitivní vliv na své psychické zdraví. Uvádějí zejména úpravu vztahu k dětem, seberozvoj, pevnější a přátelštější vztahy. Participant č. 3 to potvrzuje výrokem „... myslím, že jsem to zvládl dobře...“. A participant č. 1 uvedl „... teď už to vidím více pozitivně“.

Participant č. 1 uvedl také vliv na intimní oblast zdraví: „... když je přetížená hlava, nefunguje mi ani spodek“.

4.5.1.2 Oblast financí

Na základě analýzy rozhovorů vyplynul fakt, že další významnou oblastí je oblast finanční. Významné pak byly informace ohledně zajištění financí na bydlení, o které se více zmínil participant č. 1 a č. 2. Participant č. 2 se svěřuje: „...ze dne na den jsem neměl kde bydlet... bez práce se těžko hledá bydlení, a ještě se dvěma dětmi.“ Participant č. 1: „... musel jsem si najít nový byt... vybavení... rekonstrukci.“ Výzkum prokázal, že zajištění stabilního bydlení a zajištění bezpečného prostředí pro děti je v dnešní době nesnadné, finančně velmi náročné.

Z participantů jen participant č. 1 uvedl, že finanční oblast pro něj není problém: „... nemám potřebu sociálních dávek... ještě odvádím státu... nesnáším být závislý na penězích z úřadu... nechci, aby děti viděly, že žijeme z dávek.“ Tento participant byl schopen plně zajistit materiální zabezpečení rodiny. Pro participanta č. 2 bylo toto zajištění naopak velkým limitem. „... jsem dlouhou dobu v exekuci... nějakou dobu jsem seděl ve vězení... žádné úspory jsem neměl... tak asi peníze jsou problém... neměl jsem práci ani peníze... neměl jsem z čeho vybavit děti do školy, oblečení... ty děcka pořád musí něco jíst“ (Participant č. 2).

4.5.1.3 Oblast zaměstnání

S podkapitolou financí pak úzce souvisí oblast zaměstnání. Dva z participantů rozhovorů uvedli, že jsou osobou samostatně výdělečně činnou. Jeden působil jako zaměstnanec a jeden z participantů byl nezaměstnaný. Z výzkumu vyplývá, že není příliš

mnoho nabídek pro otce samoživitele. Více by jim vyhovoval zkrácený pracovní úvazek, práce, která je nabízena otcům samoživitelům, je podřadná a to, že plně pečují o svěřené děti, je pro ně hendikepem. Jelikož dotazování probíhalo i v době pandemie Covid-19, zaměstnání bylo ovlivněno distanční výukou dětí, kdy otcové museli plnit nadstandardní roli vyučujících. „...teď vůbec je ta situace složitá... musím kontrolovat nějaké úkoly, tisknout materiály... řešíme distanční výuku“ (Participant č. 1). Participant č. 2 shodně uvedl, že distanční výuka dětí ovlivnila jeho zaměstnání.

Participant č. 2 měl životní situaci ztíženou exekucí a zápisem v trestním rejstříku, které mu v souvislosti se samoživitelstvím plně znemožňovalo najít zaměstnání „... nemůžu mít normální pracovní smlouvu... výplatu by mi odstavila exekuce“ (Participant č. 2).

Pro dotazované muže je také ponižující, že jsou jim nabízeny podřadné pozice nebo pozice s nevýhodnou pracovní dobou. Participant č. 1: „... nemůžu dělat 12 hodin denně... nemůžu mít práci náročnou na čas.“ „... těžko se hledá chlapecká práce, abych nejpozději v 15:30 končil... je to tak na šestihodinový úvazek“ (Participant č. 2).

V těchto náročných situacích je na místě využít pomoc státního sociálního systému, ke kterému se participanti také vyjadřovali.

4.5.1.4 Oblast vztahů a socializace

Tato významná oblast lidského života byla participanty zmiňována velmi rozsáhle. V rámci analýzy byla tato oblast rozdělena do tří subkategorií. Vtahy k rodině, vztahy k dětem a vztahy k přátelům. Participanti č. 2, č. 3 a č. 4 velmi kladně hodnotili výpomoc rodiny, vlastních rodičů a sourozenců. Rodina byla nápomocná převážně s hlídáním dětí, vytvářením volného času pro otce samoživitele, pomocí s fungováním domácnosti, ale také k obecné pohodě v rodině. Členové širší rodiny pomáhají otcům samoživitelům při zachování denního chodu a zvyklostí v rodině. Participant č. 1 naopak uvedl, že jemu samoživitelství vztahy s rodinou narušily. „... matka je ze staré školy... vadilo, že žena odešla a já zůstal s dětma sám“ (Participant č. 1). Výzkum prokázal, že širší rodina zastává funkci při hlídání dětí.

Co se týče vztahů s přáteli, pak participant č. 1 uvádí „... vždy je složité zařídit si svůj soukromý život... někteří kamarádi mi zůstali, ale část se jich vůbec neozve... chybí mi pobyt s lidmi... kamarádi si ze mě občas dělají srandu, že nemám navařeno, uklizeno a že nakupuju

šminky.“ Ztrátu přátel participant č. 1 vysvětluje tím, že okruh přátel byl společný s bývalou manželkou. A tito přátelé si nejsou jistí „... jestli se můžou se mnou bavit, když se baví s ní“.

Z výzkumu vyplývá, že je náročné navázat nové partnerské vztahy. Z výsledků výzkumu vyplývá, že důvodem je časová náročnost samoživitelství, špatné vztahové zkušenosti z minula a obava ze zatížení dětí novou partnerkou. Participant č. 1, č. 3 a č. 4 vypověděli, že potenciální nové vztahy tajili, protože se obávali reakce dětí. Také pro nové partnerky je těžké přijmout fakt, že do vztahu vstupují i nezletilé děti.

Participant č. 1 se k partnerským vztahům vyjádřil takto: „... musel jsem se schovávat, tajit schůzky a ukončit je tak, abych stihl dětem udělat večeři, ... komunikoval jsem s ženami jen přes internet, ... když jsem si našel partnerku, děti nebyly nadšené, ... měl jsem strach, jak děti na ni budou reagovat, ... jak si budou rozumět.“

Participant č. 2 popsal zkušenost, kde „... kvůli svěřením dětí do péče jsem ztratil přítelkyni, u které jsem žil... prostě jí děcka vadily.“ „... je těžké s někým randit, když máte doma děti, ... dětem nechcete představit někoho, u koho si nejste jistí“ (Participant č. 3).

Co se týče samotných vztahů k dětem, pak z výzkumu vyplývá, že se vztahy mezi otci a dětmi rychle navázaly, byly pevnější, přátelštější a otevřenější. Výzkum prokázal, že otcové s dětmi tráví daleko více času, což vede ke zkvalitnění otcovské role. Z analýzy vyplývá, že otcové samoživitelé se začali dětem věnovat ve volnočasových aktivitách na úkor vlastních zájmů a koníčků a jiných volnočasových aktivit.

4.5.1.5 Oblast volného času

K volnočasovým aktivitám participant č. 1 uvedl, že se musel všeho zříct. „...dříve jsem trénoval dobrovolné hasiče, jezdil na závody, dobrovolně pomáhal při živelných problémech... volného času teď moc nemám... z důvodu... pravidelné prevence, návštěvy školy, třídní schůzky, vození na kroužky“ (Participant č. 1). Pro získání vlastního volného času „...máme rozvrh, který se mění co dva týdny... je zde pevně stanoveno, kdo, kdy a co dělá“ (Participant č. 3). Výzkum ukázal, že si participant trávění volného času s dětmi užívají: „... jezdíme na výlety... v létě na zahradě... hrajeme hry“ (Participant č. 3).

Závěr a diskuse: V souhrnu z výzkumných rozhovorů bylo zjištěno, v jakých oblastech pocítují problémy otci samoživitelé a s jakými konkrétními problémy se setkávají. Oblasti, které z výzkumu vzešly, jsou tyto: zdraví, finance, zaměstnání, vztahy, socializace

a volnočasové aktivity. Konkrétní problémy, které podle závěru výzkumu zasahují otce samoživitele, jsou po zdravotní stránce dopady psychické a intimní. V oblasti vztahů a socializace výzkum analyzuje problémy ve vztahu k rodině, partnerům a dětem. Ve sféře finanční jsou pak konkrétní problémy v otázce bytové a materiálního zajištění rodiny. Při analýze oblasti zaměstnanosti je problémem nalezení vhodného pracovního místa s patřičnou odměnou. Volnočasové aktivity jsou dle výzkumu pro otce samoživitele nenaplněny. Jsou nahrazeny péčí o děti a zajištěním prostředků pro samotný život.

4.5.1.6 Vyhodnocení výzkumné otázky č. 3: Jak tyto problémy prožívají?

V rámci výzkumu bakalářské práce byly zkoumány prožitky otců samoživitelů. Výzkumem bylo zjištěno, že otevření emočních projevů je v mužské populaci náročné. Přesto jsme došli k empirickým závěrům této otázky. Výsledkem výzkumu je, že situace a emoce otců samoživitelů jsou velmi náročné. Dále bylo dokázáno, že sociální systém není nápomocný při zajištění problémů a krizových situací spojených se samoživitelstvím.

Interpretace výsledků bude **členěna** do dvou subkategorií, a to **negativní a pozitivní prožitky**.

Negativně byly výzkumem **zmíněny prožitky týkající se vztahu k matkám dětí a k navázání nových partnerských vztahů**.

Z analýzy dat je zjevné, že **pozitivní prožitky se vztahují k zajištění běžných potřeb dětí. Pozitivně jsou hodnoceny role otců**.

Negativní prožitky výzkum dokazuje takto: „... tak samozřejmě mi to dost razantně změnilo život. Ale že by se jednalo o nějaký hlubší dopad, to nevím. Největším negativním dopadem je asi to, že děti nemají mámu, protože na ně kašle“ (Participant č. 2). „... občas se mi zpočátku ve škole stávalo, že se personál divil, proč nechodí máma, to samé u lékařů a jiných odborníků“ (Participant č. 2). Dále se participant č. 2 vyjádřil o matce dětí, o níž se prokázalo, „... že matka o dítě nepečovala řádně a vlastně také to, že je osobou závislou na návykových látkách“. Vztahy k bývalým partnerkám jsou dle výzkumu vnímány negativně, a to u participantů č. 1, č. 2, č. 3 a č. 4. Prožívají stavy úzkosti, zloby, naštvání. Jen těžce se smířují s nastalou životní situací. Vůči bývalým partnerkám jsou kritičtí. Dva z participantů uvádějí, že museli vyhledat psychologickou pomoc. Výzkum dokázal, že tato situace je náročná i pro děti. Participant č. 1 uvádí, „... že jim matka neměla vlastně co dát,

nestarala se, jak měla... utrácela za chlast, hodně nebyla doma... měla hodně kamarádů a kamarádek, se kterými navštěvovala různé wellnessy, kosmetiky, ale hlavně bary“.

U navázání nových partnerských vztahů participanti č. 1, č. 3 a č. 4 zmiňují, že pro ně bylo frustrující zůstat bez stálých partnerek, bez tzv. ženské ruky domácnosti. Participanti č. 1, č. 2, č. 3 a č. 4 zmiňují, že pro ně bylo těžké a náročné navázat nové partnerské vztahy a udržet tyhle vztahy jako funkční. „Nemůžu z dětí dělat »Václavák«, aby každý den potkaly někoho nového. Například jsem zažil, že jsme jeli na dovolenou s dětmi a novou partnerkou. Tam se synovi udělalo špatně, takže jsem se mu musel věnovat. Věnoval jsem se mu pochopitelně více než partnerce. Partnerka se naštvála, že jsem se nevěnoval jí. Partnerka se odstěhovala do jiného apartmánu. Celou dovolenou byla špatná atmosféra. Po návratu z dovolené jsme se rozešli a už se nikdy neviděli. Více se k tomu nebudu vyjadřovat. Jsem naštvaný ještě teď“ (Participant č. 1). „A hlavně tak nějak podvědomě myslíte i na to, abyste si vybral partnerku, která se bude líbit i dětem, což by se dříve nestalo. To mě také velmi znejišťovalo a necítil jsem se v tom dobře“ (Participant č. 2).

Naopak pozitivní výstup z výzkumu dokládá zkvalitnění otcovské role v péči o děti. Participant č. 1 a č. 3 uvádí, že si po určité době péči a čas strávený s dětmi užívali. U společných aktivit zažívali pocity štěstí. Participant č. 2 pak k roli otce uvedl, že je práce kolem dětí náročná, ale přesto je rád, že dětem zajistil rodinný život. „Do toho musím vyprat, nakoupit, uklidit a navařit. Ale já sám jsem vyrůstal v děčáku, a to mojim děčkám neudělám. Jsem na sebe hrdý a rád za děti“ (Participant č. 2). Participant č. 3 dle výzkumu zažívá pozitivní prožitky, udává, že děti jsou „... našťestí šikovní, hrají si spolu v klidu, úkoly si dělají sami, s úklidem mi pomáhají... už jsme si na sebe zvykli“. Participant č. 3 výzkumem dokazuje další pozitivní emoci: „... jsme už taková parta. Paradoxně se občas přistihnu u toho, že si to užívám.“

Výsledkem analýzy dat je samoživiteli pozitivně vnímána snaha a možnost dětem zajistit materiální potřeby. Pro participanta č. 1 nebylo materiální zajištění problém. Participanti č. 2, č. 3 a č. 4 s radostí sdělovali, že byli schopni zajistit materiální nároky dětí, školní vybavení a hygienické potřeby.

Závěr a diskuze: Výzkumem jsme získali odpovědi na výše uvedenou dílčí otázku, a to, co pozitivně a negativně prožívají otcové samoživitelé. Bylo dokázáno, že negativně je vnímána vztahová problematika k ženám, a to jak k matkám dětí, tak zajištění nové vhodné partnerky. Výzkumem bylo zjištěno, že samoživitelé prožívají pozitivní emoce v otcovské roli, která jim přináší hlubší životní náplň. Bylo dokázáno, že otcové samoživitelé prožívají

pozitivní emoce, když jsou schopni plnohodnotně zabezpečit materiální potřeby dětí. Z výzkumu lze interpretovat, že samoživitelství je náročné a probouzí v otcích mnohé emoce. Ve výzkumu se vyskytovaly tyto negativní emoce: hněv, netrpělivost, úzkost a nejistota. Pozitivní emoce, které byly při výzkumu participanty uvedeny, jsou: radost a hrdost. Výzkum prokázal, že otcové samoživitelé v souvislosti se samoživitelstvím pociťují pozitivní i negativní emoce.

4.5.1.7 Vyhodnocení výzkumné otázky č. 4: Jak může sociální práce pomoci s problémy samoživitelů?

Participanti č. 1, č. 2, č. 3 a č. 4 uvádějí, že mají negativní zkušenost s vedením soudního řízení ve věci péče o nezletilé dítě. Výzkum zjistil, že pro otce samoživitele jsou soudní jednání ve věci svěřeni nezletilých dětí časově náročné, dochází ke spoustě nepříjemným šetřením. Řeší „přehazování“ spisů mezi soudy. Z výzkumu vyplývá, že participanti vnímají sociální systém jako špatně nastavený. Participant č. 2 ho nazývá „...začarovaný kruh“. Participant č. 3 k tomu uvádí: „... jako to obhajování před soudem, to jsem se opravdu cítil jako nějaký pedofil... dcera mi byla následně svěřená do péče hned, ale s klukem to bylo relativně na dlouho.“ Také participant č. 4 uvádí, že soudní spor byl velice zdlouhavý: „... soudní systém České republiky mi přijde jako tristní“ (Participant č. 4). „...byl to skutečný boj právníků... byli jsme s matkou odkázáni na mediace... rodinnou poradnu... škoda, že to trvalo tak dlouho, ten proces, protože u mě mohl být v bezpečí o rok dříve“ (Účastík č. 4).

Participanti č. 1, č. 2 a č. 4 se vyjádřili také k přístupu orgánu sociálně právní ochrany dětí. Podle analýzy dat bylo zjištěno, že samoživitelé vnímají to, že úřady stojí na straně matky a jsou emočně chladní. Analýzou výzkumu lze dokázat, že participanti hodnotí spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany jako restriktivní, nikoli nápomocný. Participant č. 2 to v rámci výzkumu dokazuje výrokem: „... jsem v nevýhodné situaci. Pokud dětem zapomenu dát svačinu nebo je do školy nechám odejít v teplácích, je hned volán orgán sociálně právní ochrany dětí.“ Tento výstup dokazuje také participant č. 1, který se v rámci rozhovoru pozastavoval nad dlouhým trváním šetření, než byly jeho děti ustanoveny do jeho péče. Participant č. 1 dokazuje, že museli „... oslovit spousty odborníků, spousty nepříjemných šetření, a to i doma“. Uvádí, že „... sociální pracovníce říkají, co máte a nemáte dělat“ (Participant č. 1).

Analýza dat nám poskytuje výsledky ohledně pomoci sociálních systémů a služeb otcům samoživitelům. Výzkumem bylo zjištěno, že v rámci sociálního systému je nedostatek sociálních služeb. Bylo dokázáno, že samoživitelé vnímají nedostatek pomoci v zajištění bydlení, pomoci a poradenství s exekucemi a při zajištění styku s druhým rodičem. K otázce sociálního bydlení participant č. 2 uvedl: „... existuje prostě jenom azylák pro muže nebo pro ženy nebo pro matky s dětmi. Ale pro otce s dětmi? Nic. Jako jo, kecám. Je jeden v Ostravě, ale ten je pro rodiny s dětmi. A ten byl pořád plný. Takže jsem prostě nahaněj. Ale v jedné organizaci mi řekli, ať si požádám o sociální bydlení nebo o obecní byt. Ale dokážete si představit, jak bych tam asi pochodil, když mám dluhy, kam se podívám. A navíc mám záznam v trestním rejstříku“ (Participant č. 2). Co se týče problematiky sociálních služeb v rámci státního sociálního systému, dva z participantů ve výzkumu dokázali, že jim bylo pomoheno ve věcech zadluženosti, zajištění potravinové banky, poradenství ohledně dávkového systému a zajištění školní docházky. Výzkumem bylo dokázáno, že jednání s úřady není pro otce samoživitele příjemné. Výzkum také prokázal, že v rámci státního sociálního systému vítězí byrokracie nad konkrétním řešením situace v rodině. Participant č. 1 v rámci výzkumu dokazuje, jak se cítil v situaci při jednání s úřady: „Blbě, jak žebrák. Staráte se o děti a vlastně bez papíru vám nikdo nepomůže. Chvílemi jsem byl až zlý, jak je systém špatně nastavený.“

Závěr a diskuze: Při analýze a vyhodnocení této výzkumné otázky bylo zjištěno, že státní sociální systém je z pohledu participantů zkosnatělý. Procesy jsou dlouhodobé a nabízená pomoc není efektivně využívána. Sociální služby a pomoc státní podpory vnímají participanté jako obtížně využitelnou. Výzkum dokázal, že otcům samoživitelům systém nabízí efektivní a kvalitní pomoc. V rámci reformy sociálního systému je podle výsledků výzkumu nutné se zaměřit na sociální bydlení a dostupnost nízkonákladových bytů.

4.6 Shrnutí empirické části

Empirická část bakalářské práce v odpovědi na výzkumnou otázku č. 1 a č. 2 prokázala, že otcové samoživitelé vnímají problémy v oblastech zdraví, financí, zaměstnání, vztahy, socializace a volnočasové aktivity. Výzkum prokázal, že otcové živiitelé po zdravotní stránce vnímají dopady na psychiku a intimitu. Výzkumem bylo zjištěno, že v oblasti vztahů a socializace jsou konkrétní problémy vázány na vztah k rodině, partnerům a dětem. Výzkum zjistil, že důvodem je ztráta volného času, obavy ze vztahů, obavy z relací nové partnerky

k dětem a špatná minulá zkušenost. Výzkum dále zjistil, že finanční oblast je pro otce samoživitele náročná, konkrétně v bytovém a materiálním zajištění. Důvodem tohoto zjištění je dle výzkumu dat neefektivní nastavení sociální pomoci. Oblast zaměstnanosti je pak podle závěru výzkumu náročná při hledání vhodného pracovního místa s patřičnou finanční odměnou. V těchto otázkách také nalézáme odpověď na problémy spojené s volnočasovými aktivitami. Důvodem nenaplnění je dle výzkumu čas, který samoživitelé namísto vlastních zájmů věnují dětem.

Výzkum v odpovědích na výzkumnou otázku č. 3 odhalil, že otcové samoživitelé zažívají negativní a pozitivní emoce. Bylo dokázáno, že je negativně vnímána vztahová problematika k ženám, a to jak k matkám dětí, tak k potenciálním novým partnerkám. Výzkum prokázal, že důvodem těchto negativních vnímání je nevhodné chování žen k dětem. V samoživitelích, podle výsledků výzkumu, probouzí pozitivní emoce naplnění materiálních potřeb dětí a také zkvalitnění role otce u dětí.

Výzkumem byla zjištěna odpověď na dílčí otázku č. 4, která nalézala vhodnou pomoc státní sociální sféry při problémech samoživitelů. Výzkum dokázal, že otcové, kteří pečují samostatně o děti, označují sociální systém za zkosnatělý, procesy jsou dlouhodobé a pomoc sociálních služeb je vnímána jako neefektivní. Ze závěru výzkumu lze uvést, že v některých konkrétních sociálních problémech, jako je exekuce nebo zajištění potravinové banky, je sociální systém samoživitelům nápomocen.

Závěr

Bakalářská práce pojednává o problémech, které vnímají samoživitelé. V první kapitole byl vymezen pojem rodina. Práce zdůrazňuje důležitost rodiny, která je základní jednotkou ekonomického a sociálního systému. Zmiňuje její velikost, vazby a role.

Druhá kapitola se detailněji věnovala vymezení pojmu samoživitelství. Neúplné rodiny a samotný pojem samoživitelství byly z historického hlediska spojovány především s matkami. Jelikož počet otců samoživitelů narůstá, začalo se používat genderově neutrální označení. Práce také zmiňuje zákonné normy spojované se samoživitelstvím.

Samoživitelství má vliv na fungování rodiny. Z tohoto důvodu práce zahrnuje sociální fungování, vliv prostředí a podmínky kladené na rodinu. Jsou popsány životní situace, které v případě samoživitelství hrají roli. Práce vymezuje nepříznivé sociální situace a teoretické oblasti, ve kterých mohou mít samoživitelé problémy.

Poslední čtvrtá kapitola se zabývá metodologií a analýzou výzkumu. **Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaké problémy osamělí otcové vnímají, co prožívají a jak hodnotí svoji životní situaci osamělí otcové.** Empirická část byla vedena metodou kvalitativní strategie prováděnou polostrukturovanými rozhovory. Byl představen vzorek participantů, kteří se zúčastnili šetření. Nebyly opomenuty ani limity výzkumu. Následovalo zpracování a vyhodnocení získaných dat a jejich interpretace.

Výzkumný cíl, tedy zjistit, jaké problémy vnímají, co prožívají a jak hodnotí svoji životní situaci osamělí otcové, byl naplněn.

Dílčím cílem č. 1: **Zjistit, ve kterých oblastech života vnímají otcové samoživitelé problémy,** a dílčím cílem č. 2: **Určit, jaké konkrétní problémy mají v jednotlivých zjištěných oblastech,** byly určeny oblasti, ve kterých otcové samoživitelé pociťují problémy. Tyto oblasti jsou: **oblast zdraví, zaměstnání, financí, vztahů, socializace a volného času.** Tímto byly stanovené dílčí cíle naplněny.

Bakalářská práce naplnila také dílčí cíl č. 3: **Vypátrat, jak tyto problémy otcové samoživitelé prožívají.** Bylo zjištěno, co otcové samoživitelé prožívají. **Prožitky** byly analýzou rozděleny na **pozitivní a negativní.** Pozitivní emoce byly spojené s otcovskou rolí a se schopností zajištění materiálních potřeb dětí. Negativně byly vnímány vztahy s matkami dětí a s novými partnerkami otců.

Naplněno bylo také hodnocení životní situace osamělých otců, a to v souvislosti s možnostmi sociální práce. Konkrétně dílčí cíl č. 4 zněl: **Rozpoznat, jak může sociální práce pomoci s problémy otců samoživitelů.**

Jelikož nejsem sociální pracovník, který by měl s danou problematikou zkušenost, bakalářská práce si kladla za úkol pouze popsat a porozumět, jak situaci samoživitelství vnímají samotní otcové.

Bibliografie

BROŽOVIČOVÁ, Klára a Mirka NEČASOVÁ. 2021. Možnosti využití mediace jako metody sociální práce v reakci na výzvy současné doby. Sociální práce|Sociálna práca|Czech and Slovak Social Work. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, roč. 2021, č. 5, s. 111-112. ISSN 1213-6204.

DISMAN, Miroslav. 2002. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0139-7.

DOUCET, Andrea. 2006. Do Men Mother?: Fathering, Care, and Domestic Responsibility. Toronto: University of Toronto Press. ISBN 9780802085467.

DUDOVÁ, Radka. 2006. Rozporuplné diskurzy otcovství. Gender a výzkum/Gender and research, č. 2, s. 85-87. ISSN 1213-0028.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. 2009. Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2781-3.

FRINTA, Ondřej. 2007. Určování otcovství mimo rámec domněnek zákona o rodině. In Naděje právní vědy. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-122-9.

FROMM, Erich. 2010. Umění milovat. Praha: Český klub. ISBN 978-80-86922-32-4.

GAVORA, Peter. 2000. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6.

GJURICHOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. 2009. Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2390-7.

HENDL, Jan. 2005. Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-549-3.

JANDOUREK, Jan. 2008. Průvodce sociologií. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2397-6.

JEDLIČKA, Richard. 2004. Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. Praha: Themis. ISBN 80-7312-038-0.

JELÍNEK, Jan. 2003. Biologie a fyziologie člověka a úvod do studia obecné genetiky. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 80-7182-138-1.

- KONEČNÁ, Hana. 2012. O negenetickém rodičovství trochu jinak: informace pro zdravotníky. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-11-1.
- KUCHAŘOVÁ, Věra, Lucie VIDOVIČOVÁ, Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HOHNE, Kristýna JANUROVÁ, Olga NEŠPOROVÁ a Jana PALONCYOVÁ. 2017. Zpráva o rodině. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. ISBN 80-86878-18-X.
- MÁROVÁ, Zdeňka, Zdeněk MATĚJČEK a Senta RADVANOVÁ. 1975. Výchova dětí v neúplné rodině. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 2017. Rodiče a děti. Třetí, upravené vydání. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-797-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk a kol. 1999. Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.
- MOŽNÝ, Ivo, 2008. Rodina a společnost. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-86429-87-8.
- NAVRÁTIL, Pavel. 2007. Posouzení životní situace: úvod do problematiky. Sociální práce/ Sociální práca. Brno: ASVSP, roč. 2007, č. 1, s. 72-86. ISSN 1213-6204.
- NEŠPOR, Zdeněk R. 2017. Česká sociologická encyklopedistika. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. ISBN 978-80-7330-308-2.
- NOVOTNÁ, Kateřina a Iva KYSELÁ. 2019. Moje děti, tvoje děti, naše šťastná rodina. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-1982-9.
- PALONCYOVÁ, Jana a Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HÖHNE a Věra KUCHAŘOVÁ. 2019. Neúplné rodiny. Praha: VÚPSV. ISBN 978-80-7416-357-9.
- PLHÁKOVÁ, Alena. 2004. Učebnice obecné psychologie. Praha: Academia. ISBN 80-200-1387-3.
- SOBOTKOVÁ, Irena. 2001. Psychologie rodiny. Praha: Portál. ISBN 80-7178-559-8.
- STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. 1999. Základy kvalitativního výzkumu. Brno: Podané ruce. ISBN 80-85834-60-X.
- ŠAFARČÍKOVÁ, Martina. Sólo otec v kontextu sociální práce. Olomouc, 2020. Absolventská práce. CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc. Vedoucí práce Vedoucí práce: Mgr. Miloslava Šotolová.
- ŠEĐOVÁ, Klára. 2007. Děti a rodiče před televizí. Brno. ISBN 978-80-7315-149-2.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. 2011. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-3181-0.

Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. 2016. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. ISBN 978-80-7421-120-1.

VESELÁ, Michaela a kol. 2009. Sociální vyloučení: dobrá praxe a řešení. Pro odbor bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra ČR. Praha: Společně k bezpečí o.s.

Internetové zdroje:

BHARAT, Shalini. Single parent families – consequences for single parents. [online]. [cit. 2022-08-24]. Dostupné z: <https://ijsw.tiss.edu/greenstone/collect/ijsw/index/assoc/HASHeccd/d2fcd265.dir/doc.pdf>

BRUNCKO, Stanislav. 2013. Kde se v zákoně skrývá biologický nebo sociální rodič? [online]. Brno: Masarykova univerzita, [cit. 02. února 2022]. Dostupné z:

https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/BrunckoStanislav.pdf

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2015. Samoživitelky: Jak žijí a za co utrácejí u nás a v Evropě? [online]. Praha [cit. 2022-08-23]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/26828110/csav022715.pdf/05b02590-6371-4a9b-a49b-eab44bea757f?version=1.0>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2021. Životní podmínky v ČR 2020. Finanční a sociální situace domácností, zadlužení domácností [online]. Praha [cit. 2022-08-23]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23178402/zivotni_podminky_2020.pdf/41cda24d-0215-408c-bac2-d99f16be0436?version=1.0

ČOPJAKOVÁ, Kateřina. 2020. Samoživitelky a samoživitelé vzkazují z druhého lockdownu: Máme strach, co přijde potom [online]. HateFreeCulture [cit. 2022-08-24]. Dostupné z: <https://www.hatefree.cz/clanky/samozivitele-lockdown-2>

DOUBĚLČÍKOVÁ, Katarína. 2021. Rodina [online]. Časopis Sociální práce/Sociálna práca [cit. 2022-09-02]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/rodina/>

DUDOVÁ, Radka a Marta VOHLÍDALOVÁ. 2005. Rodina a rodičovství v individualizované společnosti [online]. Gender a výzkum / Gender and Research. [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: <https://www.genderonline.cz/pdfs/gav/2005/01/01.pdf>

GRAY, Peter B. a kol. 2016. Romantic and dating behaviors among single parents in the United States. *Journal of the international association for relationship research* [online]. 2016 [cit. 2022-08-24]. Dostupné z: file:///C:/Users/Pepa/Downloads/GRAY_et_al-2016-Personal_Relationships.pdf

CHALOUPKOVÁ, Jana Klímová. 2018. Rozdělení domácí práce a hodnocení jeho spravedlnosti v České republice: Existují rozdíly mezi manželskými a nesezdanými páry? [online]. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review* 54, no. 4 (2018): 593–624. [cit: 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26510224>.

MAŘÍKOVÁ, Hana. 2007. Když dva dělají totéž... [online]. *Gender a výzkum / Gender and Research*, 8, 82-6. [cit: 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.genderonline.cz/pdfs/gav/2007/02/11.pdf>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. 2017. Koncepce rodinné politiky [online]. Praha. [cit. 2022-08-23]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Koncepce_rodinne_politiky.pdf/5d1efd93-3932-e2df-2da3-da30d5fa8253

NEVIDITELNÍ. Samoživitelé [online]. [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: <https://neviditelni.org/samozivitele>

NIEUWENHUIS, Rense, and Laurie C. MALDONADO, eds. 2018. *The Triple Bind of Single-Parent Families: Resources, Employment and Policies to Improve Wellbeing* [online]. 1st ed. Bristol University Press. [cit. 2022-10-23]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/j.ctt2204rvq>.

NIEUWENHUIS, Rense. 2020. The situation of single parents in the EU [online]. Brusel: The FEMM committee. [cit. 2022-08-23]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/supporting-analyses/sa-highlights>

RIZK, Jessica. 2015. Men, Mothering & Masculinity: Is There Room For Fathers In“Parenthood”? In: *Conference Papers -- American Sociological Association*[online]. Washington: American Sociological Association, 2015. [cit.2016-20-03]. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/eds/detail/detail?vid=3&sid=1f91872d-30e1-48ad88791a9e39f9b97a@sessionmgr110&hid=112&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1lZHMt bGl2ZSZZY29wZT1zaXRl&preview=false#db=sih&AN=111785467>

Single parenting and today's family. 2019. American Psychological Association [online]. [cit. 2022-10-23]. Dostupné z: <https://www.apa.org/topics/parenting/single-parent>

Sociologická encyklopedie. 2018. [online]. Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-08-23]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Socializace>

ŠANCE DĚTEM. Sociální práce s rodinou aneb sanace rodiny [online]. [cit. 2022-08-25]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/socialni-prace-s-rodinou-aneb-sanace-rodiny>

Types of Socialization. 2017. Sociology Learners [online]. [cit. 2022-08-23]. Dostupné z: <https://www.sociologylearners.com/types-of-socialization/>

VAŠE VÝŽIVNÉ. 2020. Průzkum: Samoživitelé v době koronavirové [online]. [cit. 2022-08-24]. Dostupné z: <https://www.vasevyzivne.cz/pruzkum-samozivitele-v-dobe-koronavirove/>

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Epidemie koronaviru [online]. [cit. 2022-09-26]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/epidemie-koronaviru/>

Právní předpisy:

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: Sbíрка zákonů České republiky. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: Sbíрка zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. In: Sbíрка zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů. In: Sbíрка zákonů České republiky. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262>

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: Sbíрка zákonů České republiky. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Představení participantů výzkumu

Příloha č. 2: Vzor výzkumných otázek

Příloha č. 3: Seznam kategorií a subkategorií

Anotace

Bakalářská práce byla psána s cílem zjistit, jaké problémy vnímají, co prožívají a jak hodnotí svoji životní situaci osamělí otcové, teoreticky vymezuje pojmy rodina, rodičovství, socializace a samoživitelství. Teoretická část práce dále rozpracovává subkapitoly výše uvedených sociálních pojmů. V teoretické části pak práce cíleně stupňuje k vymezení oblastí, které ovlivňují fungování rodiny zatížené samoživitelstvím. Teoreticky je vymezená oblast finanční, oblast zaměstnání, vztahů a emocí. Pro výzkumnou část práce je zvolena metoda kvalitativního výzkumu prováděná formou polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumná práce se zabývá oblastmi, ve kterých samoživitelé nacházejí nejvíce problémů. Následně v rámci výzkumu práce zjišťuje, co otcové samoživitelé prožívají a jak jim v těchto tíživých životních situacích může být nápomocná nebo naopak komplikující sociální práce. V závěru jsou shrnuty hlavní zjištění této bakalářské práce.

Klíčová slova: rodina, rodičovství, socializace, samoživitelství, sociální fungování, životní situace.

Abstract

Bachelor's thesis with the goal of finding out what problems and feelings single fathers experience and the general evaluation of their situation. It theoretically explains terms such as family, parenting, socialisation and single parenting. The theoretical part of the thesis further explains subchapters of the mentioned terms. The theoretical part of the thesis intentionally escalates into defining the aspects of life which influence single parents. The financial, employment, relationship and emotional aspects are defined theoretically. The research part of the thesis is carried out via qualitative research. The half-structured dialogue is used as the main tool. The research mainly focuses on the problems single fathers deal with and further more investigates what feelings they experience and whether the social work services are helpful or not in their difficult life situations. In the end the main discoveries of the research are concluded.

Keywords: family, parenting, socialisation, social parenting, social function, life situation.

Příloha č. 1: Představení participantů výzkumu

Participant č. 1 je muž žijící v Opavě. Jeho věk je 43 let. V péči má dvě děti, chlapce ve věku 12 let a dívku ve věku 14 let. V roli samoživitele je už 4 roky. Samoživitelem se stal v důsledku rozvodu a nedostatečné péče matky. Před rozpadem rodiny měl vlastní firmu, a navíc se živil jako projektant. Od doby, co je sólo rodičem se věnuje pouze projektování, které může dělat z domu.

Participant č. 2 pochází z Prahy, ale přestěhoval se do Ostravy. V péči má pětiletého syna a dceru ve věku 8 let. V roli samoživitele je už 3 roky. Soudní jednání probíhalo v době stěhování do Ostravy, proto se soudní řízení protáhla z důvodů, že jednání soudů se střídalo mezi Ostravou a Prahou. V době probíhajícího rozhovoru byl participant bez zaměstnání a zatížen exekucí.

Participant č. 3 má 45 let a dlouhodobě žije v Ostravě, kde zdědil rodinný dům. Má v péči 2 děti. Dceru ve věku 8 let a chlapce (10 let), který mu byl svěřen do péče. Participant není otcem chlapce, ale děti jsou na sebe silně fixované, proto žádal do péče obě děti. Samoživitelem je 4 roky.

Participant č. 4 je ve věku 38 let a pochází z Ostravy. Už 2 roky pečuje o čtyřletého syna. Pracuje jako osoba výdělečně činná a s péčí mu pomáhají jeho rodiče. Matka neuměla o dítě řádně pečovat. Po svěřením chlapce do péče otce matka přestala o syna jevit zájem úplně.

Příloha č. 2: Vzor výzkumných otázek

Ověření vzorku:

- Odkud jste?
- Kolik máte dětí v péči?
- Jak jsou děti staré?
- Jak dlouho o děti pečujete?

Pro zjištění oblastí problémů byly použity tyto otázky:

- Co vnímáte jako problém?
- Co vnímáte jako úskalí samoživitelství?
- Jaký dopad mělo svěřením dětí do vaší péče?
- V jakých oblastech lidského života vnímáte dopad?

Zjištění konkrétních problémů:

- Jaké změny přinesla vaše situace do finančního rozpočtu rodiny?
- Jaké změny přinesla vaše situace do vašich vztahů?
- Jaké změny přinesla vaše situace do partnerských vztahů?
- Jaké změny přinesla vaše situace do rodinných vztahů?
- Jaké změny přinesla vaše situace do pracovních vztahů?

Soubor otázek týkající se zjišťování prožívání:

- Jak jste se v této situaci cítil?
- Co jste zažíval?
- Jaké to pro vás bylo?
- Vnímáte z okolí nějaké předsudky v pohledu na otce samoživitele?
- Je pro vás nějak přínosné, že jste sám s dětmi?

Příloha č. 3: Seznam kategorií a subkategorií

hlavní kategorie:	subkategorie:
zdraví	fyzické psychické intimita
finance	bydlení materiální zajištění dětí
zaměstnání	
vztahy a socializace	vztahy k rodině vztahy k dětem vztahy k přátelům
volnočasové aktivity	